

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ:
ОСНОВНІ ЕТАПИ, РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Студентка II курсу магістратури заочної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»

Озерець Валентина Іванівна

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор, професор кафедри публічної політики

Алексєенко Ірина Вікторівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Студентка _____

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри публічної політики від « 07 » _____ 12 _____ 2023 р., протокол № 10

Завідувач кафедри публічної політики, доктор юридичних наук, доцент,

Корчак Наталія Миколаївна

(підпис)

Київ — 2023

*До магістру
Науковий керівник
Алексєенко І.В.
05.12.2023 р.*

АНОТАЦІЯ

Озерець В. І. Розвиток електронної демократії в Україні та Польщі: основні етапи, результати та перспективи. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Досліджено теоретичні аспекти електронної демократії. Проаналізовано сучасний стан електронної демократії в Україні. Досліджено інституційний механізм електронної демократії. Здійснено аналіз основних засад впровадження електронного урядування в Польщі. Досліджено процес надання електронних послуг і розвитку електронної демократії в Польщі. Проаналізовано перспективи розвитку електронної демократії в Україні. Розроблено методичні рекомендації щодо впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі.

Ключові слова: електронна демократія, електронне урядування, електронні послуги, інтернет, інформаційно-комунікаційні технології, інституційний механізм.

ANNOTATION

Ozerets V. I. Development of electronic democracy in Ukraine and Poland: main stages, results and prospects. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The theoretical aspects of e-democracy have been studied. The current state of e-democracy in Ukraine is analyzed. The institutional mechanism of electronic democracy is studied. An analysis of the main principles of e-government implementation in Poland was carried out. The process of providing electronic services and the development of electronic democracy in Poland has been studied. The prospects for the development of electronic democracy in Ukraine are analyzed. Methodological recommendations for the implementation of the best practices of Poland's e-democracy in Ukraine have been developed.

Keywords: e-democracy, e-government, e-services, Internet, information and communication technologies, institutional mechanism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА УРЯДУВАННЯ.....	9
1.1. Теоретичні аспекти електронної демократії.....	9
1.2. Сучасний стан електронної демократії в Україні	17
1.3. Інституційний механізм електронної демократії.....	20
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ПОЛЬЩІ	24
2.1. Основні засади впровадження електронного урядування в Польщі	24
2.2. Надання електронних послуг і розвиток електронної демократії в Польщі	34
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ Е-ДЕМОКРАТІЇ ПОЛЬЩІ.....	42
3.1. Перспективи розвитку електронної демократії в Україні.....	42
3.2. Методичні рекомендації впровадження в Україні кращих практик е- демократії Польщі.....	48
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток інформаційного суспільства передбачає зростання значення інформаційно-комунікаційних технологій, які зумовлюють радикальні зміни в характері суспільних відносин і соціальної системи. Інформаційно-комунікаційні технології стали основою для створення безпрецедентної інфосфери – глобальної мережі Інтернет з її практично необмеженими можливостями збору та збереження інформації, передачі її індивідуально кожному користувачеві, що стирає межу між обробкою інформації та контактом, все відбувається в реальному житті. час. За останні три десятиліття уряди багатьох країн включили ІКТ у внутрішні та зовнішні процеси держави, і створення ефективної системи державного управління тепер можливе лише через впровадження інновацій, тобто через розвиток електронне урядування. Електронне урядування – це не лише технологічне рішення, а й сучасна інноваційна концепція управління державою, нова модель державного управління, значний важіль масштабних перетворень у суспільстві, особливо у сфері надання послуг, децентралізації влади та його взаємодія з бізнесом. Основними перевагами електронного урядування в контексті електронної демократії є підвищення ефективності публічних послуг: швидкість, прозорість, підзвітність; зміцнення відносин між владою та зацікавленими сторонами (громадянами, бізнесом, організаціями третього сектору) та надання можливостей громадянам впливати на прийняття політичних рішень.

У сучасних умовах розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави та виконання завдань, поставлених у стратегіях розвитку, впровадження електронного урядування є одним із пріоритетних напрямків інтеграції нашої країни до європейської спільноти.

Впровадження та функціонування будь-яких інновацій в органах державної влади потребує обов'язкової розробки нормативно-правових актів, які регулюють напрями створення, розгортання та функціонування нових систем, а

також порядок обробки та циркуляції інформаційних потоків між інформаційними ресурсами органів державної влади.

Феномен інформаційного суспільства, його особливості та розвиток досліджуються у роботах таких науковців, як: Д.Белл, З.Бжезінський, М.Кастельс, Е.Тоффлер, А.Турен, М.Мак-Люен, Й.Масуд, З.Бауман, С.Гантингтон. Аналіз інформаційних технологій та їхні ролі в державному управлінні досліджували науковці: Д.Дубов, І.Клименко, К.Линьов.

Питання е-демократії стало предметом наукового розгляду багатьох вітчизняних науковців, зокрема концептуальні засади е-демократії в дослідженнях: Н.В. Грицяка, С.А. Чукута, А.І. Семенченка, І.А. Чикаренка; проблеми становлення та розвитку – О.А. Баранова, Н.М. Драгомирецької, В.Г. Даниленка, П.С. Клімушина. Зарубіжний досвід упровадження е-демократії вивчали такі дослідники, як: Х.М. Кохалика, А.М. Митка, А.І. Лопушинського, С.Г. Соловйова та інші.

Проблематику адміністративно-правового регулювання електронної демократії у сфері публічного управління в Україні в дослідженнях: Е.Аблякімова, В.Авер'янова, В.Батіга, Ю.Битяка, О.Бандурки, О.Баранова, І.Бачила, Д.Бахраха, В.Брижка, В.Василюка, А.Венгерова, Г.Виноградова, О.Гаврилова, І.Гостєва, І.Дорди, В.Капилова, Б.Кормича, Р.Калюжного, В.Курушина, Я.Лазура, А.Марущака, В.Олефіра, О.Нікітенка, П.Пашка, А.Серєнока, О.Синєокого, С.Хрипка, В.Цимбалюка, І.Чансела, М.Швеця, І.Шопіна, М.Шульги та інші.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження проблем впровадження електронної демократії в Україні, розробка методичних рекомендацій щодо впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі.

Відповідно до поставленої мети, були визначені наступні **завдання**:

- Дослідження теоретичних аспектів електронної демократії;
- Аналіз сучасного стану електронної демократії в Україні;
- Дослідження інституційного механізму електронної демократії;

- Здійснення аналізу основних засад впровадження електронного урядування в Польщі;
- Дослідження процесу надання електронних послуг і розвитку електронної демократії в Польщі;
- Аналіз перспектив розвитку електронної демократії в Україні;
- Розробка методичних рекомендацій щодо впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі.

Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є електронна демократія.

Предмет кваліфікаційної магістерської роботи – основні етапи, результати та перспективи розвитку електронної демократії в Україні та Польщі.

Методи дослідження. Основою методології дослідження магістерської роботи є порівняння (досвіду е-демократії в Україні та Польщі), вимірювання (визначення складників е-демократії), узагальнення (формулювання сутності електронної демократії в Україні), групування (класифікація причин, наслідків та результатів е-демократії в Україні та в Польщі), аналіз (дослідження досвіду Польщі та виокремлення особливостей розвитку е-демократії) прогнозування (передбачення результатів е-демократії в Україні).

У роботі використані методи наукового аналізу: теоретичного пізнання (системного, структурно-порівняльного, описового); емпіричних методів збору і аналізу інформації (статистичного зрізу, спостереження, моделювання). При роботі з науковою літературою були використані історичний, хронологічний, логічний та емпірико-аналітичний методи дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. У кваліфікаційній магістерській роботі розглянуто теоретичні засади електронної демократії в Україні та Польщі. Отримало подальший розвиток переосмислення терміну “е-демократія” та “е-урядування”. В рамках дослідженого зарубіжного досвіду запропоновано основні шляхи впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що опрацьований матеріал, може бути використаний в подальшій науковій роботі для більш поглибленого вивчення процесу розвитку електронної демократії в Україні, у практичній діяльності профільних установ та органів державної влади, у розробці нормативно-правових актів та в повсякденній практиці.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 72 сторінки, обсяг основного тексту - 64 сторінки. В роботі використано 40 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА УРЯДУВАННЯ

1.1. Теоретичні аспекти електронної демократії

Світ у XXI столітті увійшов у період інтенсивних трансформацій і позначений стрімким розвитком цифрових технологій. Глобальні процеси, що супроводжують формування інформаційного суспільства, можна назвати «Інтернет-революцією». У сучасному цифровому світі, коли нові технологічні зміни активно проникають у різні сфери суспільного життя, зокрема й функціонування держави та її відносини з громадянами, питання щодо впровадження електронної демократії (далі — е-демократія) стають все актуальнішими.

У контексті становлення України як європейської держави, трансформації українського суспільства та активного розвитку різних інформаційних технологій у всьому світі важливого значення набуває дослідження у сфері проблематики е-демократії. Важливість дослідження сучасного стану та перспектив розвитку е-демократії в Україні обумовлена її значимістю для подальшого впровадження принципів та розвитку е-демократії в Україні, удосконалення нормативно-правової бази України у сфері е-демократії, підвищення рівня ефективності функціонування органів влади та вдосконалення інструментів впливу громадськості на суспільні справи в державі.

Поняття «електронна демократія» чи «е-демократія» упродовж останніх років більшою чи меншою мірою увійшла у вжиток в Україні. Якщо ще декілька років назад їх використовували здебільшого представники ЗМІ, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадські активісти, то сьогодні вони для багатьох пересічних громадян стали звичними словосполученнями у буденному спілкуванні.

Завдяки законодавчому впровадженню [1] та подальшій популяризації електронних петицій та електронних звернень, ситуація в площині е-демократії помітно покращилась. Поява електронних петицій на загальному тлі збільшення кількості користувачів традиційно популярних в Україні соціальних мереж певною мірою сприяла й збільшенню кількості електронних звернень та жителів громад, які підтримали відповідні е-петиції. Втім, як засвідчує практика, флагманами е-демократії здебільшого є територіальні громади великих міст. Що стосується громад сіл та селищ, то сьогодні значна їх частина потребує дещо більшої уваги, передусім збоку тих проектів міжнародної технічної допомоги, які фінансують та/чи реалізують проекти в Україні за напрямком е-демократії.

Словосполучення «електронна демократія» у вузькому розумінні здебільшого сприймається як застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для забезпечення прав громадян чи їх електронний супровід. Це означає, що традиційний спосіб подання заяв, звернень, запитів від громадян до органів влади чи місцевого самоврядування змінюється на електронний. А це своєю чергою, відкриває додаткові можливості та зручності (контроль за станом розгляду питання, швидкість зворотного зв'язку тощо).

Що стосується е-демократії у широкому розумінні, то вона передбачає залучення громадян до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань за допомогою сучасних ІКТ.

Термін «електронна демократія» (electronic democracy) вперше з'явився в США і досить швидко став загальноновживаним у багатьох державах світу. Наразі відсутні точні дані про авторство та походження цього терміну. За даними Британської енциклопедії («Британіки»), у статті Ендрю Чедвіка, присвяченій визначенню «е-демократії», цей термін походить від назви відомого у США незалежного інтернет-форуму «Міннесота Е-Демократія» (Minnesota E-Democracy), який було засновано у 1994 році. Згодом фундатори перетворили його у сайт «E-Democracy.org», що функціонує до сьогодні та позиціонує себе як піонерський проект у сфері е-демократії [14].

Автор, професор політичних наук Університету Лондона, використав праксеологічний (діяльнісний) підхід та зазначив, що «е-демократія – це використання інформаційних та комунікаційних технологій зміцнення демократії, що у деяких випадках здатна замінити представницьку демократію» [14]. Цей підхід є досить поширеним у роботах, присвячених е-демократії, і сутність його зводиться до того, що е-демократія утворює собою нову якісну сутність демократії, що трансформує представницькі інститути шляхом використання інформаційно- комунікативних технологій.

Станом на сьогодні не має однозначного визначення поняття е-демократії. Кожна країна по-своєму підходить до характеристики цього терміну. Вітчизняні науковці Н.В. Грицяк та С.Г. Соловійов у навчальному посібнику з електронної демократії визначають два міжнародні підходи до її розуміння: у вузькому розумінні мають на увазі застосування ІКТ для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян, у широкому – е-демократія передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань [2, с. 5].

На законодавчому рівні поняття е-демократії визначено у «Концепції розвитку електронної демократії в Україні», схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797.

Відповідно до цього законодавчого акту електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікативних технологій в демократичних процесах [10].

Електронна демократія передбачає участь громадян в управлінні державою на всіх рівнях органів влади за допомогою інформаційно-комунікаційних інструментів. У першу чергу йдеться про трансформацію самих принципів взаємодії влади і громадянського суспільства, коли громадяни, як об'єкт владного керівництва, перетворюється у компетентного користувача державними послугами, що надаються розвиненим інформаційним

суспільством, і одночасно стають учасником процесу прийняття політичних рішень як на місцевому, регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Впровадження е-демократії в Україні розпочалося ще на початку 2000-х років і здійснювалося досить повільно. Протягом довготривалого часу в Україні відбувалося створення теоретичних основ та підґрунтя для застосування ІКТ у системі державних органів влади, а основні зусилля були спрямовані на формування нормативно-правового забезпечення розвитку електронної демократії.

Стрімкий розвиток електронної демократії в Україні визнаний ООН з 2016 року, коли наша держава значно підвищила позиції у рейтингу розвитку електронної демократії. Зокрема, останні результати дослідження індексу електронної участі ООН за 2020 рік показали, що Україна увійшла в топ-50 країн, зайнявши 46-е місце зі 193 країн світу. Індекс е-участі ООН є складовою частиною глобального дослідження ООН E-Government Survey, яке з 2001 року проводять кожні два роки у державах-членах ООН для дослідження розвитку електронного урядування [13].

На державному рівні з 2018 року здійснюється проект Центру розвитку інновацій дослідження «Індексу місцевої електронної демократії в Україні». 11 грудня 2020 року відбулася презентація результатів Третього Індексу місцевої е-демократії 3.0. У межах дослідження було оцінено 31 місто України разом з усіма 22-ма обласними центрами [5].

Вищевказані дослідження оцінюють впровадження та розвиток базових інструментів е-демократії. В результаті встановлено, що найбільш поширеними є електронні петиції та громадські бюджети.

Вони застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні. Вищезазначені інструменти електронної демократії допомагають залучити до процесу прийняття рішень максимальну кількість громадян.

До найважливіших інструментів електронної демократії в Україні належать електронні петиції. Адже е-петиції вирішують такі найголовніші

завдання електронної демократії: по-перше, допомагають винести найголовнішу для громадян проблему на порядок денний органів влади; по-друге, залучають суспільство до процесу ухвалення рішень; по-третє, активізують горизонтальну комунікацію між самими громадянами та органами влади [2, с. 36].

У нашій державі інститут е-петицій бере свій початок з 2015 року, коли були внесені зміни до Закону України «Про звернення громадян», що стосувалися електронного звернення та електронних петицій. Так, стаття 23-1 вказаного Закону передбачає, що громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції. Відповідно до Закону електронна петиція є особливою формою колективного звернення громадян до органів державної влади чи місцевого самоврядування з вимогою розглянути важливе питання чи вирішити проблему [7].

Таким чином, система електронних петицій в Україні від самого початку поділена на два рівня: звернення до вищих органів державної влади та органів місцевої влади і самоврядування. Такий розподіл має сенс не лише для аналізу змісту самих петицій, але і для розгляду реакції влади на звернення громадян, ефективності самого інструменту електронних петицій. Відповідно до вищевказаного Закону електронна петиція, адресована Президентові України, Верховній Раді України чи Кабінету Міністрів України, розглядається за умови збирання на її підтримку не менш як 25 тисяч підписів громадян протягом не більше ніж 3 місяців з дня її оприлюднення [7]. Серед вищих органів державної влади лідером за кількістю отримання електронних петицій є портал «Електронні петиції». Через офіційне Інтернет-представництво Президента України протягом 2015 – 2020 рр. було подано 56380 е-петицій [3].

Крім Закону України «Про звернення громадян», система е-петицій органів місцевої влади і самоврядування також регулюється Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», який встановлює можливість

визначати у статуті територіальної громади, правила та обмеження при поданні петиції [9]. Зокрема, на місцевому рівні однією з найкращих практик впровадження та функціонування електронних петицій реалізовано в місті Києві де орган місцевого самоврядування розробив затвердив та оприлюднив «Положення про порядок подання та розгляду електронних петицій» [8].

Також з 2015 року в Україні функціонує Єдина система місцевих петицій, створена в рамках швейцарсько-української програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP).

Вказана система дозволяє органам місцевого самоврядування України запровадити механізм електронних петицій, а саме налаштувати платформу відповідно до прийнятих ними правил подання петицій та використовувати різні методи електронної ідентифікації громадян. У системі запроваджена ідентифікація користувачів через Bank ID або мобільний телефон [4].

Однак, незважаючи на наявні платформи електронних петицій України, ми відзначаємо наступні проблеми функціонування цього інституту е-демократії.

По-перше, недоліки законодавства, що регулює функціонування системи електронних петицій в Україні: відсутність чіткої та прозорої процедури реагування влади на петиції громадян, які набрали необхідну для розгляду кількість підписів.

По-друге, відсутній чіткий контроль процесу подачі електронної петиції, що призводить до дублювання петицій схожих за змістом, що у подальшому призводить до розсіювання голосів. Під час створення нової петиції жодна платформа не повідомляє ініціатору, що його електронна петиція аналогічна іншій, яка вже була створена. По-третє, низький рівень культури та громадської обізнаності у питанні щодо ініціювання електронних петицій та низька компетентність громадян у сферах діяльності органів влади. Громадяни створюють петиції на платформі органу влади, до повноважень та компетенцій якого не входить реалізація визначеного у вказаній петиції питання. По-четверте, найбільш важливою проблемою залишається низька довіра громадян до

інституту е-петицій. Адже у законодавстві не врегульовано санкцій за можливе хакерство та накручування чи зменшення кількості голосів, тощо.

Вагомим інструментом електронної демократії, який сприяє залученню громадян до процесу прийняття бюджетних рішень на місцевому та регіональному рівнях України, є громадський бюджет.

Участь громадян у бюджетному процесі підвищує рівень фінансової відповідальності органів влади, сприяє їх прозорості та більш ефективному розподілу ресурсів.

Громадський бюджет («партисипативний бюджет», «бюджет участі») – це демократичний процес, який надає можливість кожному громадянину брати участь в розподілі коштів місцевого чи регіонального бюджету через створення проектів або голосування за них.

Вперше в Україні бюджет участі було впроваджено в 2015 році за підтримки польсько-українського проекту ПАУСІ («Партисипативний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади») та у рамках польсько-канадської Програми підтримки демократії. Першими громадські бюджети запровадили Черкаси, Полтава та Чернігів, а згодом долучились інші великі міста України [11].

З 2016 року в межах проекту USAID «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи» було запущено платформу для бюджетів участі «Громадський проект». Відповідно до відомостей офіційного порталу «Громадський проект» станом на сьогодні до даної платформи підключено 90 міст (Київ, Львів, Дніпро) та громад чисельністю 5 млн. користувачів, серед яких – 1,1 млн. голосуючих. За весь час роботи «Громадського проекту» на реалізацію проектів було виділено 1 млрд. гривень [12].

На законодавчому рівні України відсутній чіткий механізм впровадження громадського бюджету в органах місцевого самоврядування. Тому на підставі пункту 22 статті 26 Закону України «Про Право та державне управління органи місцевого самоврядування в Україні», органи місцевого самоврядування затверджують Положення, відповідно до яких вони самостійно визначають

параметри та назву громадських бюджетів, наприклад: громадський бюджет, бюджет участі, партисипативний бюджет, бюджет місцевих ініціатив та інше [9].

Більшістю Положень встановлено обов'язок до виконання органами місцевого самоврядування рішень, які були прийняті під час голосування за громадський бюджет. В основному проекти поділяються на великі та малі з відповідним фінансуванням: від 250 тисяч гривень до 1 мільйона гривень та від 200-250 тисяч гривень. Необхідна кількість підписів за великі проекти – 50 громадян, а за малі – 25. Авторами проектів можуть бути громадяни України, які зареєстровані й постійно проживають у відповідних населених пунктах, віком від 14/16/18 років (найчастіше 16 років).

Водночас на міжрегіональному рівні з 2019 року розробляється та впроваджується проєкт «Всеукраїнського громадського бюджету», який передбачає, що кожна окрема область ухвалює власні рішення щодо реалізації бюджетів участі та організує голосування для своїх жителів, а найкращі ініціативи частково отримують фінансування з державного бюджету. Регулювання діяльності та реалізації «Всеукраїнського громадського бюджету» здійснюється відповідно до вимог «Порядку підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку та проектів», переможців «Всеукраїнського громадського бюджету», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 196 [1].

Серед головних проблем організації і функціонування громадського бюджету в Україні зазначаємо такі: по-перше, недостатня обізнаність громадян щодо реалізації свого права участі у бюджетному процесі; по-друге, відсутність базових знань та навичок для розробки проектів громадського бюджету; по-третє, низький рівень цифрової грамотності у населення, зокрема, слабка активність у використанні електронного цифрового підпису (ЕЦП), BankID та інших інструментів онлайн-ідентифікації; по-четверте, невпевненість у ефективності платформ електронного бюджету і здатності вплинути на бюджетні процеси.

1.2. Сучасний стан електронної демократії в Україні

Досліджуючи перспективи та необхідність е-демократії для України, потрібно розглянути той невеликий, але значний досвід використання деяких інструментів е-демократії в нашій країні.

Починаючи із 2002 року, е-демократія в Україні пройшла 4 етап розвитку е-демократії [4]. Саме в цей рік розпочалося створення законодавчої бази для функціонування е-демократії, коли Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [6]. У 2007 році було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки» [7] і вже через 6 років Кабінетом Міністрів України було схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні як прискорення виконання завдань, поставлених вищезгаданим законом [8], але вона так і не змогла повністю досягнути усіх своїх поставлених цілей.

Хоча за весь цей час Україна зробила величезні кроки на шляху впровадження та становлення електронної демократії. Згідно з рейтингом Індексу е-урядування ООН 2022 року Україна покращила результат на 32 позиції, коли за індекс електронної участі наша держава із 69 місця (станом на 2020 р.) піднялася на 37 місце (станом на 2022 р.) [9].

Важливу роль у функціонуванні е-демократії в Україні відіграють вебсайти як центральних органів влади, так і місцевого самоврядування. Ці сайти виконують функцію інформування суспільства про діяльність органів влади, спрощують доступ громадян до відкритих даних, державних послуг та можливостей впливати на них завдяки громадським зверненням. Тут варто згадати вебсайт Кабінету Міністрів України, де можна знайти інформацію про діяльність уряду, прийняті рішення, потрібні послуги, а також подавати е-звернення громадян. За статистикою Урядового контактного центру КМУ, за 2022 рік від громадян надійшло 1 805 339 е-звернень стосовно тих чи інших проблем, з яких було виконано 978 359. Серед найбільш активних регіонів

виділяють Київ (293 441), Дніпропетровську область (155 626) та Харківську область (103 825) [10]. Здебільшого ці звернення стосуються проблем соціального захисту громадян та діяльності центральних органів влади, що вирішуються зазвичай в межах 2 тижнів.

Е-демократія на місцевому рівні представлена перш за все сайтами місцевих рад та низкою місцевих спеціалізованих сервісів, таких як Контактний центр Києва 1551, де за 2022 рік громадянами було подано 22 380 е-звернень, з яких було виконано 9 242, [11], «Цілодобову варту» у Вінниці, де за 2022 рік громадянами було подано 2 293 е-звернення, з яких було виконано 1859 [12]. Загалом такі звернення обробляються та виконуються в межах тижня, наприклад проблему відсутності ГВП вирішують за 3-4 дні. Варто згадати такий портал як «Відкрите місто», який включає 101 місто в Україні та існує на вебплатформі «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (або e-DEM), за даними якої за 2022 рік громадянами було подано 30 194 е-звернення, з яких найбільше подали міста Запорізької області (5 196), Волинської області (3 634) та Львівської області (3 364) [13], що забезпечує ефективну взаємодію між громадянами та місцевою владою. Завдяки цим зверненням здебільшого за тиждень були усунені проблеми з відсутністю ГВП, ХВП та електропостачання, а також відновлено благоустрій будинків та громадських об'єктів.

Сьогодні електронні петиції є головним інструментом електронної демократії в Україні. Для їхнього запровадження було внесено зміни до Закону України «Про звернення громадян» [14] у 2015 році, що стосувалися електронного звернення та електронних петицій. Згідно з цим законом, е-петиція — це особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, ВРУ, КМУ та до органів місцевого самоврядування через офіційний вебсайт органу, якому вона адресована. До Президента України з 2015 року було подано 80 360 е-петицій, з яких на 400 е-петицій було дано офіційну відповідь [15]. До ВРУ з 2016 року було подано 2 860 е-петицій, з яких на 17 е-петицій було дано офіційну відповідь [16]. До КМУ з 2016 року було подано 3 330 е-петицій, з яких на 15 е-петицій було дано офіційну відповідь [17]. Як можна побачити,

найефективнішими є е-петиції до Президента, наочним прикладом є підтримка ідеї створення Національного Пантеону Героїв України [18].

На місцевому рівні ефективно функціонують дві системи місцевих е-петицій: Єдина система місцевих е-петицій та сервіси е-петицій на сайтах місцевих рад. Єдина система місцевих петицій, яка включає 328 громад в Україні, існує на вебплатформі «e-DEM», за даними якої з 2015 р. було подано в загальному 24 383 е-петиції, а за 2022 р. — 5 016 е-петицій. Найбільше е-петицій подали громади Донецької області (691), Сумської області (623) та Київської області (541) [19]. Серед сервісів е-петицій на сайтах місцевих рад успішно зарекомендував себе портал е-петицій Київської міської ради, де з 2015 р. було опубліковано 7 922 е-петиції, за які було віддано 4 782 122 голосів та реалізовано владою 103 [20]. Наприклад, завдяки е-петиції Київська міська рада запровадила в усіх видах громадського транспорту сервіс оплати проїзду банківською картою [21] та не дозволила перейменувати вулицю Павла Скоропадського на вулицю Олександра Омельченка [22].

Ще одним дієвим інструментом е-демократії є бюджети участі. Завдяки йому громадяни мають можливість визначати, на які потреби спрямовувати бюджетні кошти. Пропозиції громадян враховуються, і частина міського бюджету спрямовується на обрані громадою проекти, які обираються шляхом електронного голосування. Як і з е-петиціями, на місцевому рівні існують дві системи бюджетів участі: Єдина система бюджетів участі та бюджети участі на сайтах місцевих рад. Єдина система бюджетів участі, яка включає 245 громад, також існує на вебплатформі «e-DEM», за даними якої за 2022 р. було подано 8 941 проект. Найбільше проектів подали громади Полтавської області (1 601), Дніпропетровської області (977) та Київської області (662) [23]. На сайтах місцевих рад бюджети участі широко діють у Києві, де за 2022 р. було 393 проекти-переможці [24], Дніпрі, де за 2021-2022 рр. було 180 проектів-переможців [25], Одесі, де за 2022 р. було 100 проектів-переможців [26], та багатьох інших обласних центрах і громадах. Завдяки активній участі громадян у бюджетах участі, в Києві місцевою владою було закуплено дефібрилятор та

апарат УЗД в КМК, закуплено різну навчальну техніку в міські школи, побудовано велику кількість тренажерних майданчиків та велопішохідних переходів по всьому місту тощо.

Попри всі досягнення при впровадженні е-демократії, в Україні досі існують проблеми, які заважають її подальшому розвитку в країні. Їх можна ідентифікувати за результатами опитування КМІС за 2022 рік, за якими в Україні існує нерівність у використанні Інтернету між міським (79 %) та сільським (50 %) населенням, між молодим (90 %) та старшим поколінням (40 %), між людьми з вищою освітою (95 %) та неповною середньою освітою (56 %), і суттєві обмеження в доступі до Інтернету, наприклад брак фінансових ресурсів (32 %) або е-безграмотність (30 %). Також існує низький інтерес користувачів до е-взаємодії з органами публічної влади, коли лише 30 % українців цікавляться інформацією про діяльність органів влади [27].

1.3. Інституційний механізм електронної демократії

Незважаючи на позитивну тенденцію у запровадженні та розвитку інструментів е-демократії, законодавча база, яка їх унормовує, потребує змін та доповнень. Передусім це стосується низки підзаконних актів, що своїм змістом як за переліком визначених ними заходів, так і строків для їх здійснення втратили свою актуальність. Поруч з цим, потребують змін та доповнень й деякі базові закони. Зокрема, це ті, що передбачають можливість застосування того чи іншого інструменту е-демократії, а також й ті, що сьогодні унормовують певні інструменти місцевої демократії, які згодом може бути трансформовано в електронну площину. Як ми бачимо, місця для подальшого розвитку е-демократії в Україні вистачає. У зв'язку з цим постає цілком логічне запитання: хто і що міг би за цим напрямом зробити? Звісно, що в рамках однієї публікації дати вичерпну чи деталізовану відповідь на таке запитання було б нереальним завданням, втім, визначити в більш-менш чітких обрисах місце та роль основних

інституцій, причетних до е-демократії, виглядатиме цілком оптимістично. Заходи для подальшого розвитку е-демократії, які могли б здійснювати відповідні компетентні інституції у найближчу та більш віддалену перспективу подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Заходи для подальшого розвитку е-демократії

<i>№ з/п</i>	<i>Найменування компетентної інституції</i>	<i>Перелік орієнтовних заходів для подальшого розвитку е-демократії</i>
1	Пілотні та інші зацікавлені територіальні громади, їхні ОМС	Участь в пілотних проектах. Впровадження та апробація інструментів е-демократії на локальному рівні, підготовка пропозицій щодо удосконалення їх організаційно-правового, технічного та іншого забезпечення
2	Експертне середовище	Фахова участь в нормотворчих роботах, публічних та інших заходах (наради, семінари, консультації тощо) в контексті договірних чи інших зобов'язань
3	Обласні, всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування	Узагальнення на регіональному та національному рівнях практики впровадження інструментів е-демократії, підготовка пропозицій щодо удосконалення відповідного законодавства. Участь у розробленні проекту національного концептуального документу з питань е-демократії
4	Проекти міжнародної технічної допомоги та/чи відповідні програми, що реалізуються в Україні, які предметно займаються питаннями е-демократії	Адресна реалізація пілотних проектів. Збір, аналіз, узагальнення результатів реалізації означених проектів, забезпечення моніторингу за практикою застосування на національному та локальному рівнях відповідних інструментів е-демократії. Підтримання ефективної комунікації з профільними міністерством та комітетом Верховної Ради України з питань спільного розроблення проекту національного концептуального документу з питань е-демократії та внесення змін до чинного законодавства
5	Міністерство цифрової трансформації України	Забезпечення ефективної комунікації між компетентними та іншими зацікавленими інституціями, координація їх діяльності

		щодо спільного розроблення проекту національного концептуального документу з питань е-демократії та актуальних змін до чинного законодавства з означених питань.
6	Кабінет Міністрів України	Затвердження національного концептуального документу з питань е-демократії. Внесення як суб'єктом законодавчої ініціативи до Верховної Ради України відповідного законопроекту щодо удосконалення правової основи та організаційного забезпечення функціонування в Україні інструментів е-демократії
7	Профільний комітет Верховної Ради України	Підготовка для подальшого прийняття внесеного Кабінетом Міністрів України законопроекту з питань удосконалення в Україні інструментів е-демократії
8	Верховна Рада України	Прийняття необхідних законодавчих змін, спрямованих на удосконалення правової основи та організаційного забезпечення функціонування в Україні інструментів е-демократії

Також для усіх вказаних вище компетентних інституцій буде актуальним спільне проведення (з різним суб'єктним складом організаторів) різноманітних за форматом та змістом тематичних публічних заходів.

Звісно, це лише орієнтовні заходи, які у різних варіаціях та поєднаннях могли б здійснюватися означеними вище інституціями. Їх перелік може бути значно ширшим. Все залежатиме від того, наскільки компетентні інституції в процесі комунікації зможуть досягати компромісу з відповідних питань, а узгоджені домовленості практично втілювати.

Органи місцевого самоврядування територіальних громад, жителі яких згодом ставатимуть користувачами розширюваного набору електронних сервісів, у т.ч. й інструментів е-демократії на локальному рівні, потребуватимуть належної методичної, технічної та іншої підтримки. Для цього зацікавленим інституціям (щонайменше асоціаціям, проектам МТД, Мінцифрі) на основі вивчення результатів кращих практик впровадження та використання в

територіальних громадах інструментів е-демократії потрібно буде розробляти відповідні методичні рекомендації, розміщувати їх для відкритого доступу та/чи здійснювати адресне розсилання. За такого підходу зацікавлені громади зможуть зекономити час та ресурси для впровадження у себе необхідних інструментів е-демократії та почати відстежувати їх ефективність на практиці. Адже, без належно здійснюваного моніторингу часто-густо складно виявити та з'ясувати недоліки функціонування того чи іншого інструменту е-демократії.

Отже, з наведеного вище неважко побачити, що інструментам е-демократії є куди розвиватися, як існуючим, так і згодом запровадженим. Втім, не вистачає деяких речей. І це не проблема, якщо охочі інституції поставлять перед собою необхідні завдання та своєчасно їх виконають. А це своєю чергою, на мою думку, сприятиме тому, що усі трансформовані в електронну площину інструменти місцевої демократії будуть практично задіяними не лише міськими та селищними, але й усіма сільськими територіальними громадами.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ПОЛЬЩІ

2.1. Основні засади впровадження електронного урядування в Польщі

Про інформаційне суспільство в Польщі почали говорити в 1991 році, коли оброблялася інформація про суспільство на замовлення уряду про можливості та ризики, пов'язані зі стратегічними напрямками розвитку науки в Польщі. Національне обговорення можливостей, що надаються розвитком ІКТ в Польщі почалося в 1994 році на першому з'їзді польських інформатиків. Потім після обговорення Бенгерманна про польську дійсність була затверджена «Стратегія розвитку інформатики в Польщі». У 1998 році під час Другого Конгресу був представлений «Пакт для побудови інформаційного суспільства».

В дев'яності роки був період багатьох публічних дебатів і конференцій, присвячених інформаційному суспільству. Тим не менш, не було жодних документів про розвиток інформаційного суспільства в Польщі. Прорив стався 14 липня 2000 року, коли парламент ухвалив резолюцію про створення інформаційного суспільства в Польщі, де уряд зобов'язався вжити заходів, щоб стимулювати розвиток, тим самим прискорюючи роботу з підготовки стратегічних державних документів про інформаційне суспільство. Через кілька місяців, 28 листопада 2000 Рада міністрів прийняла позицію на зазначеній резолюції і прийняла програмний документ Е-Цілі та напрямки розвитку інформаційного суспільства в Польщі. В рамках цих домовленостей Міністерство економіки розробило детальну стратегію ePoland – «План дій щодо розвитку інформаційного суспільства в Польщі на 2001-2006 рр.» Документ відповідав цілям електронної Європи.

Важливим кроком у побудові інформаційного суспільства було створення у грудні 2001 року нового департаменту уряду під назвою інформатизації. Вперше в історії обчислення і комп'ютеризація отримали таку важливу позицію

в політичному житті Польщі. Найважливішим документом у сфері інформаційного суспільства у Польщі стала програма тогочасного Міністерства економіки Польщі "е-Польща - план дій щодо розвитку інформаційного суспільства в Польщі у 2001-2006 рр.", що була заснована на європейській ініціативі "е-Європа – інформаційне суспільство для всіх", спрямована на створення глобального інформаційного суспільства.

У 2002 році Міністерство економіки підготувало продовження і оновлення поточної стратегії, яка була опублікована під назвою «ePoland 2006». Іншим стратегічним документом був такий, « Стратегія Республіки Польща – ePoland» опубліковані комітетом з наукових досліджень в березні 2003 року. Цей документ був заснований на припущеннях Лісабонської стратегії та ініціативи щодо створення електронної Європи. Він описав, яким чином буде здійснюватися польська комп'ютеризація. Стратегія була розділена на чотири основних напрямки для польських цілей. Згідно з цим документом буде створено:

- універсальний доступ в Інтернет для шкіл;
- Гейтс Польський (державне управління для інформаційного суспільства),
- послуги Польщі в Інтернеті,
- загальна інформація технології освіти.

Оновлення та деяке розширення цього документа було опубліковане у грудні 2003 року «e-Poland на 2004-2006 рр.». Це вказує на області і пріоритети комп'ютеризації польською мовою, прокладаючи напрямок розвитку комп'ютеризації відповідно до планів Європейського Союзу. Мета в тому, щоб створити конкурентоспроможну економіку, засновану на знаннях і поліпшення якості життя в Польщі. Досягнення цих цілей можна було досягнути шляхом прийняття пріоритетних заходів у трьох областях, а саме:

- універсальність доступу до контенту і послуг надається в електронному вигляді,
- створення великої і цінної інформації і послуг, пропозиція доступна в Інтернеті - медицина в Інтернеті.

Для впровадження електронного урядування була розроблена Стратегія інформатизації Польщі - "е-Польща на 2004-2006 роки". Її метою є створення конкурентного народного господарства та підвищення рівня життя громадян через успішну інформатизацію усіх сфер.

Вона включала такі основні положення:

Створення телеінформаційної структури:

1. Інтернет для шкіл - 2006 р.
2. Інтернет для публічної адміністрації - 2005 р.
3. Розбудова сучасної інфраструктури доступу - 2005-2006 рр.
4. Телеінформаційна структура для польської науки - 2005 р.
5. Безпека в мережі - 2004-2006 рр.

1. Польська Брама - 2004-2005 р.
2. Польська Брама до Європи - 2004-2006 рр.
3. Пов'язані державні реєстри - 2005 р.
4. Польські сайти в Інтернеті - з 2003 р.
5. Дистанційне навчання - 2004-2005 рр.
6. Медичні послуги на відстані - 2005 р.
7. Електронна торгівля - з 2004 р.

8. Стратегія впровадження цифрового телебачення та радіомовлення - 2004 р. [1]

У вересні 2004 року Міністерство науки та інформаційних технологій розробило два документи, що свідчать про стан і перспективи розвитку інформаційного суспільства в Польщі. Це були «План дій з розвитку електронного уряду на 2005 - 2006 рр.» і звіт «Пропозиції щодо напрямків розвитку інформаційного суспільства в Польщі до 2020 року». Перший з цих документів включає в себе оцінку діяльності, здійснюваної в сфері електронного урядування в контексті регіональної влади та її акцентом на сприйняття проектів державного управління з точки зору бізнес-моделі та суспільне значення інформаційних технологій, який оцінює, наскільки інвестиції в технології впливають на якість обслуговування в основних областях політики. Звіт не

запропонував напрямки розвитку інформаційного суспільства в Польщі до 2020 року, але звертає увагу на зростаючу важливість наявності інформації і знань у всіх вимірах, як факторів, що впливають на позицію Польщі і Європейського Союзу.

Згідно з сучасним польським законодавством роль інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в публічній адміністрації дуже важлива.

Фундаментальною основою електронного урядування є національне законодавство. Основними законодавчими актами, які мають вплив на розвиток електронного урядування в Польщі є:

- Акт про доступ громадськості до інформації було ухвалено 6 серпня 2001 року і набув чинності в січні 2002 року. Він дозволяє будь-кому з громадян вимагати доступу до інформації, якою володіють органи державної влади і приватні органи, задіяні у виконанні державних завдань, а також професійні спілки та політичні партії.

- Акт про захист особистих даних ухвалено 29 серпня 1997 року і згодом тричі доповнено впродовж 2004 року.

- Ухвалений 18 липня 2002 року Акт про Надання послуг використанням електронних засобів, набрав чинності 10 березня 2003 року.

- Закон про телекомунікації, який перебрав регуляторну структуру ЄС щодо електронних комунікацій, ухвалено в липні 2004 року, набув чинності 3 вересня 2004 року.

- Ухвалений 18 вересня 2001 року Акт про електронний підпис доповнено 2004 і згодом 2005 року.

- Закон про державні закупівлі ухвалено 29 січня 2004 року, набув чинності в березні 2004 року.

- Акт про комп'ютеризацію операцій суб'єктів, залучених до виконання державних замовлень, ухвалено Сеймом (нижньою палатою парламенту) 17 лютого 2005 року, набув чинності 21 липня 2005 року. Він наділяє громадян і підприємства правом укладати угоди з державними органами в електронній формі.

Так ІКТ в органах державної влади виконують 4 завдання:

- поліпшують внутрішнє функціонування державних установ. Це найстаріша і (теоретично) найменш складна форма підтримки ІТ адміністрування, яка охоплює, наприклад, системи електронного документообігу, внутрішні інформаційні системи (інтранет) і т.д.

- сприяють реалізації функцій електронного урядування, які дозволяють громадянам і підприємцям вирішувати офіційні питання через Інтернет.

- постачають для політичного сектору інформацію, що дозволяє ефективно та дієво управляти державою (Good Governance), особливо це стосується баз даних і систем класу Business Intelligence.

- сприяють забезпеченню прозорості функціонування публічної адміністрації.

Всі ці завдання та функції пов'язані з ефективною і дієвою сумісністю систем ІКТ всієї публічної адміністрації.

В Польщі всі процеси, що пов'язані із застосуванням ІКТ в органах влади, централізовані і координуються з Міністерством адміністрації і цифризації (МАЦ) з 2010 р.

Самі процеси впровадження ІКТ в роботу органів влади в Польщі називаються – «інформатизація» або «комп'ютеризація». Не вживається термін «е-урядування». Вживається англomовний термін «e-government» чи його дослівний польський переклад «е-адміністрація». Основним терміном вважають «інформатизація».

В Польщі діє Акт про комп'ютеризацію операцій суб'єктів, залучених до виконання державних замовлень (2005 р.). Цей закон наділяє громадян і підприємства правом звертатися до державних органів влади в електронній формі. Тобто електронне звернення громадян до органів влади офіційне закріплене на рівні закону. Кожен орган влади, до найменшої територіальної одиниці (гміни), повинен мати е-скриньку на єдиній платформі ePUAP.

Згідно з новим Законом з інтегрованої інформатизації держави (2014 р.) метою держави є не просто інформатизація, а надання послуг.

У Польщі існує два великих загальнодержавних електронних ресурси. Перший це БПІ (Бюлетень публічної інформації). Другий національний ресурс, який був створений на загальнопольській платформі – це ePUAP.

Бюлетень публічної інформації був створений з метою громадського доступу до публічної інформації в електронному вигляді. Цей інформаційний бюлетень складений з веб-сайтів, на яких державні органи та інші організації, які виконують державні функції, висвітлюють публічну інформацію, необхідну польському законодавству. [11]

Рис. 2.1. Приклад роботи веб-сайту

Рис. 2.2. Урядовий сайт

Важливим кроком польського уряду є «Електронні вибори». У 2010 р. була створена система, яка дозволяє збирати первинні протоколи результатів голосувань.

На сайті можна завантажити бюлетень, заповнити його і надіслати його електронною поштою. Це забезпечує електронну демократію. Зменшує можливість сфальсифікувати дані виборів та заповненні бюлетні виборців.

Рис. 2.3. Бюлетень

Використання в Польщі єдиної електронної платформи послуг публічної адміністрації – ePUAP. ePUAP (Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej) – це своєрідна інтернет-приймальня, через яку можна написати електронного листа адміністрації міста, а також база інформаційних карток можливих послуг, які можна отримати на локальному, регіональному чи національному рівні в т.ч у електронній формі.

Рис. 2.4. Портал електронних послуг

Сайт www.epuap.gov.pl дозволяє громадянам здійснювати бізнес-процеси по обслуговуванню, створює канали доступу з системою державного управління і розширює пакет державних послуг, що надаються в електронному вигляді [10].

Основними завданнями проекту є створення єдиного, безпечного і електронного доступу до державних послуг для громадян, підприємств і державного управління, що скоротить час і знизить витрати на обмін інформаційними ресурсами і функціональні можливості систем адміністрування домену.

Як і в Україні, в Польщі створені і діють багато різних державних електронних реєстрів. Основні з них:

- PESEL—Універсальна електронна система для реєстрації населення;
- REGON – Національний реєстр господарюючих суб'єктів;
- TERYT – Національний облік територіального поділу країни;
- KRS – Національний судовий реєстр;
- CEiDG– Центральний облік та інформація про господарську діяльність;
- CRP KEP– Центральний реєстр платників податків, Національний облік платників.

Існують і інші специфічні реєстри, такі як:

- Новий реєстр іпотек;
- Облік землі та нерухомості;
- Реєстр застав;
- Реєстр судимостей;
- Центральний облік автомобілів та водіїв (СЕРіК);
- Польський реєстр кораблів;
- Реєстр літаків.

Але головне, що їх об'єднує єдина електронна платформа послуг публічної адміністрації – ePUAP. Всі ці реєстри сумісні між собою та інтеропераційні, тобто взаємодіють один з одним.

Згідно з Європейськими стандартами взаємодії (EIF 2.0) [3]: Взаємодія означає здатність різних організацій взаємодіяти для досягнення взаємовигідних і узгоджених спільних цілей, включаючи обмін інформацією і знаннями між організаціями через підтримуваний ними бізнес-процес, шляхом обміну даними з допомогою відповідних ІТ-систем.

- Відповідно до Закону про комп'ютеризацію установ, які виконують державні завдання: Взаємодія— це здатність різних зацікавлених сторін, а також їхніх системи ІКТ та публічних реєстрів до взаємодії для досягнення взаємовигідних і узгоджених цілей, включаючи обмін інформацією і знаннями через підтримку бізнес-процесів , які реалізуються шляхом обміну даними через ІКТ-системи, які використовуються цими сторонами.

Згідно з польськими національними стандартами взаємодії, сумісність досягається через:

- уніфікацію, яку розуміємо як використання сумісних норм, стандартів і процедур різними установи, які виконують державні завдання;
- взаємозамінність, що розуміється як можливість заміни продукту, процесу чи послуги без одночасного виникнення перешкод в процесі обміну інформацією між сторонами, які здійснюють державні функції або між цими

сторонами та їхніми клієнтами за умови відповідності всім вимогам функціональних і нефункціональних взаємодіючих систем;

- сумісність, яка визначається як корисність продукції, процесів або послуг, призначених для загального користування, які за певних умов забезпечують виконання основних вимог та відсутність побічних ефектів.

Застосування певних правил досягнення взаємодії залежить від обставин, що впливають з оцінки ризиків і характеристик пропонованої системи зв'язку, його покриття, а також можливих рішень на ринку послуг в галузі інформатизації [4].

Отже, використання стандартів EIF 2.0:

- не стандартизує змісту та рішень конкретних інформаційних систем;
- стандартизує інтерфейси обміну інформацією між установами;

Взаємодія згідно з EIF 2.0 — це відповідь на потребу:

- співпраці між державними установами, мета якої надання державних послуг;

- обмін інформацією між установами з метою виконання правових вимог чи політичних зобов'язань;

- обміну інформацією та їх повторного використання публічними адміністраціями з метою збільшення адміністративної продуктивності та обмеження бюрократії з користю для громадян і підприємств. Згідно з EIF 2.0, взаємодія – це обов'язкова умова ефективного надання загальноєвропейських е-послуг урядування.

Сайти не мають яскравого забарвлення. Вирізняються тим, що переважна кількість веб-сайтів мають двокольорову палітру – це червоний та білий колір, що відображає національну символіку. Сайти мають просту структуру та несуть конструктивну інформацію.

2.2. Надання електронних послуг і розвиток електронної демократії в Польщі

Електронна демократія більш масштабне явище, ніж електронне урядування. Воно відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами.

Необхідність полягає в участі громадськості у прийнятті "державних" рішень, здійснення впливу на формування і реалізацію державної політики, вирішення питань місцевого значення, посилення прозорості та підзвітності органів влади громадянам.

Включає в себе електронні вибори як елемент представницької демократії. Також є атрибутом захисту громадянами своїх інтересів і визначення форм співпраці з державою за допомогою технологій еурядування. Але також включає в себе консультації в інтернет-форумах, що проводять політики з виборцями.

Найбільш важливою платформою електронної демократії, звичайно, є Інтернет. Проте, впровадження електронних механізмів демократії вимагає набагато більше, ніж забезпечення загального доступу до мережі - наприклад, щоб дати кожному громадянину відповідний ідентифікаційний номер контактів з урядом, долаючи політичний опір, особливо з боку консервативних партій [6].

Електронна демократія відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами.

За даними британського дослідницького центру The Economist Intelligence Unit. Польща посідає 44 місце в світі серед демократичних країн [7].

Кращі практики надання електронних послуг.

Існує 4 рівні надання електронних послуг:

1-ий рівень - інформаційний, означає доступність інформації on-line, необхідної громадянину.

2-ий рівень - односторонній, означає можливість отримання формуляра з офіційної сторінки суб'єкту публічної влади, після роздрукування та заповнення якого можна зробити заявку на певну послугу.

3-ій рівень - двосторонній, це можливість заповнення формуляра одразу на офіційній сторінці суб'єкта публічної влади.

4-ий рівень - транзакційна система, що надає можливість отримання послуг через мережу, надання заявки на послугу та одразу отримання відповіді [7].

Польща як одна з нових країн-членів ЄС швидко впроваджує новітні системи електронного врядування, незважаючи на перепони. Цей факт заслуговує на особливу увагу, адже свідчить про зацікавленість польських можновладців змінити ситуацію в державі на краще.

У Польщі було створено 13 послуг для громадян:

1. Декларування доходів-Міністерство фінансів (оплата податків).
2. Пошук роботи - Міністерство економічних відносин та праці.
3. Допомога по безробіттю - Міністерство соціальної політики та інституцій соціального забезпечення.
4. Допомога по догляду за дітьми - Центральні/місцеві органи влади.
5. Медична підтримка (компенсація чи прямі виплати) – Міністерство охорони здоров'я, Фонд здоров'я нації .
6. Студентські гранти - Міністерство національної освіти та спорту.
7. Видача паспорта Центральні органи влади, Міністерство внутрішніх справ та управління.
8. Подача заяви до поліції (у випадку крадіжки) - Міністерство внутрішніх справ та управління.
9. Публічні бібліотеки - Регіональна та місцева влада.
10. Видача сертифікатів(свідоцтво про народження, про шлюб) – Регіональна та місцева влада.

11. Реєстрація на отримання вищої – ВНЗ.
12. Оформлення прописки - Регіональна та місцева влада.
- 13 Послуги з охорони здоров'я - Міністерство охорони здоров'я.

7 послуг для бізнес-структур:

1. Соціальні виплати для працівників - Установи соціального забезпечення.
2. Корпоративні податки (декларування) - Міністерство фінансів.
3. Сплата ПДВ - Міністерство фінансів.
4. Реєстрація нової компанії - Міністерство юстиції.
5. Подання даних до бюро статистики - Центральний статистичний офіс
6. Декларація споживача - Служба споживачів
7. Дозволи, що стосуються охорони навколишнього - Міністерство охорони навколишнього середовища.

Посилань щодо надання електронних послуг на сайті Ради Міністрів немає. Ця інформація міститься на сайтах міністерств та інших державних органів.

На сайтах місцевих та центральних рад знаходяться контакти для зв'язку з ними, громадяни можуть відправити факс або електронний лист та отримати відповідь.

Проблеми тенденції та загрози в сфері захисту приватності.

Поняття особистого життя і приватної інформації практично не існує.

Соціальні мережі, геосоціальні сервіси, сервіси блогів і мікроблогів з їхніми налаштуваннями, які стимулюють користувачів ділитися власною інформацією, є найголовнішими вбивцями особистого життя.

Якщо на додаток згадати про мобільні технології відстеження, які дозволяють встановити місцезнаходження кожної людини, якщо вона має поруч із собою мобільний телефон, то стає очевидним: сховатися в наш час практично неможливо. Зробити це можна, лише якщо відмовитися від використання інтернету, мобільного зв'язку, а також таких звичних речей, як, наприклад, кредитні картки, які теж дають змогу відстежити місцезнаходження людини. Ситуація загострюється ще й через те, що більшість користувачів не знає елементарних правил безпеки онлайн-спілкування і використання

соціальних мереж. Більшість людей намагаються перетворити на реальність слова: «все, що ви скажете в соціальних мережах, може бути використано проти вас». В сучасному суспільстві є звичка використовувати соціальні мережі й інтернет, але практично не вироблена культура онлайн-спілкування і використання соціальних сервісів.

Можна сміливо стверджувати, що анонімності в інтернеті не існує.

Більше того, відкриваючи вікно браузера, слід пам'ятати, що всі дії, які користувач виконав в інтернеті, все сказане ним, точніше, опубліковане в мережі, залишається там практично навечно. Найчастіше пересічний користувач використовує налаштування соціальних сервісів «за замовчуванням», а це означає, що його дії в соціальних сервісах доступні для всіх. Тож звичайна повсякденна активність в будь-який момент може стати надбанням будь-кого.

Загрози, що існують в інтернеті:

1. Відсутність відповідальності.
2. Вплив цих сайтів на психологію людини, перш за все, що стосується молоді, але не тільки.
3. Не усвідомлюючи можливих негативних наслідків, оприлюднення в Інтернеті персональної інформації, відверті або сексуально забарвлені фото. Вони можуть потрапити на інші сервіси і стати загальнодоступними, можуть бути відретушовані і використані в неприйнятному вигляді.

Україна перебуває на першому щаблі становлення електронного врядування, тимчасом як Польща вже пройшла всі етапи і надає послуги через двосторонню взаємодію.

Форми електронного врядування можна поділити за його учасниками:

- G2G – “уряд для уряду”;
- G2B – “уряд для бізнесу”;
- G2C – “уряд для громадянина” .

У Польщі ці форми набули такого змісту:

G2G – послуги “уряд для уряду” охоплюють: електронне співробітництво у митній і податковій сферах. “Уряд для уряду” – це некомерційна взаємодія

онлайн між одними урядовими організаціями, департаментами й адміністраціями та іншими урядовими організаціями, департаментами й адміністраціями. Системи G2G забезпечуються державними інституціями з надання послуг. Координація між воєводствами, гмінами і районами здійснюється через урядовий портал.

G2B – послуги “уряду для бізнесу” охоплюють: соціальні внески працівників; корпоративний податок: декларування, сповіщення; ПДВ: декларування, сповіщення; реєстрація нових компаній; подання даних до бюро статистики; митні декларації; дозволи з екологічною специфікою (у тому числі звітність); державні закупівлі.

Польські підприємства часто використовують державні веб-сайти: 53% підприємств шукають інформацію на державних веб-сайтах, 56% підприємств – завантажують форми з державних веб-сайтів (одностороння взаємодія) і 56% підприємств надсилають назад заповнені форми (двостороння взаємодія).

G2C – послуги “уряд для громадянина” охоплюють: податки на прибуток: декларування, сповіщення про обкладання податком; послуги з пошуку роботи, що їх надають бюро працевлаштування; послуги соціального забезпечення; особиста документація: паспорт і права водія; реєстрація авто (нового, що було у вжитку, імпортованого); заявка на дозвіл будівництва; заява у поліцію (наприклад у разі пограбування); публічні бібліотеки (доступність каталогів, інструментів пошуку); запит і вручення свідоцтв (про народження й шлюб); набір довищого навчального закладу/університету; оголошення про переїзд (зміна адреси); послуги, пов’язані з охороною здоров’я (інтерактивні повідомлення щодо можливості отримання послуг у різних лікарняних закладах; запис на прийом).

Показник користування Інтернетом на 100 осіб – важливий індекс.

Україна має дуже низький показник проникнення Інтернету:

Країна	Кількість користувачів Інтернету у відсотках
Польща	62,32
Україна	33,33

Ці дані взяті з загального світового рейтингу країн по використанню інтернет ресурсів на 2013 рік.

Український уряд мусить розробити національну стратегію комп'ютеризації, яка охоплювала б усі адміністративні рівні. Польща вже має позитивний досвід реалізації стратегії “е-Польща – стратегія розвитку інформаційного суспільства в Польщі на 2004–2006 роки”, яку попередньо затвердила Рада Міністрів. Для того, щоб таку програму можна було реалізувати в Україні, треба здійснити конкретні проекти, цілі яких зосереджувалися б на трьох складниках наведеного нижче бачення, паралельно із заходами, подібними до тих, що передбачені польською стратегією.

Позитивним досвідом Польщі було надання всім громадянам і компаніям прийняттого за ціною широко смужного й надійного доступу до Інтернету. Пріоритетним у Польщі було: забезпечення всіх шкіл широкополосним доступом до Інтернету з урахуванням фінансування на його використання під час уроків і позаурочних заходів; забезпечення державних адміністрацій широкополосним доступом до Інтернету, що уможлиблювало надання державних послуг з використанням електронних засобів; підготовка інфраструктури доступу, тобто розвиток телекомунікаційної інфраструктури і стимулювання ширшого доступу до Інтернету (у тому числі широкополосного), а також пункти, де Інтернет доступний для широкого загалу, на всіх адміністративних рівнях; інформаційне та комунікаційне забезпечення інфраструктури для науково-дослідної роботи, тобто розвиток наукових комп'ютерних мереж; гарантування безпеки інформаційних мереж, тобто посилення безпеки й робота над збільшенням довіри до електронної комунікації.

Другим важливим кроком була робота над різноманітністю й корисністю наповнення й послуг, доступних через Інтернет і цифрові аудіовізуальні засоби зв'язку. З-поміж пріоритетних заходів варто відзначити:

“Ворота Польщі” – посилення ефективності державного управління, якого вдалося досягти через перенесення державних послуг, у тому числі державних закупівель, на електронну платформу;

“Ворота Польщі до Європи” – полегшення доступу Польщі до отримання фінансування з європейських фондів, що їх ЄС виділяв Польщі перед вступом і після вступу, з Фонду злиття і структурних фондів, а також у рамках європейських програм на підтримку ІТ для таких процесів: визначення цілей ефективного фінансування, їх відбір, управління проектами й моніторинг; підтримка баз даних центральних органів влади, наприклад тих, що стосуються документів громадян, платників податків, засуджених, власників автомобілів;

“Польський контент в Інтернеті” – просування професійної діяльності й адаптація доступного контенту, у тому числі інформація, доступна й зрозуміла для широкого загалу, для оприлюднення в Інтернеті, яка реалізується іншими каналами через Вісник публічної інформації і Польську

Інтернет-бібліотеку. Інші пріоритетні заходи охоплювали дистанційне навчання, дистанційне лікування, електронну комерцію, цифрове радіо і телевізійне мовлення.

Наступним заходам була загальна здатність використовувати інформаційні й комунікаційні системи. Першочергові заходи містили:

- Загальна здатність користуватися комп'ютером – гарантування того, що кожен випускник середньої школи в Польщі вміє працювати з комп'ютером і з користю послуговуватися Інтернетом.

- Запобігання цифровій нерівності, тобто забезпечення участі в інформаційному суспільстві тих, хто потребує додаткового навчання: покоління середнього віку та інвалідів; використання електронних методів навчання, просування дистанційної роботи як знаряддя активізації зайнятості.

- Розвиток компонента ІТ у здобутті професійної кваліфікації – підтримка комп'ютерного навчання для дорослих з особливим наголосом на навчанні для безробітних.

Польський приклад реалізації програми “е-Польща – стратегія розвитку інформаційного суспільства в Польщі на 2004–2006 роки” корисний для України тому, що напрацювання такої програми в Україні могло б вирішити проблему

цифрового розриву. Цілями української стратегії щодо електронного уряду на 2004–2006 роки мають бути:

- Забезпечення прийнятної за ціною, швидкого й безпечного доступу до Інтернету для всіх громадян і підприємств.

- Розробка широкого й корисного онлайн контенту та послуг.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ Е-ДЕМОКРАТІЇ ПОЛЬЩІ

3.1. Перспективи розвитку електронної демократії в Україні

В Україні електронна демократія перебуває на стадії інтенсивного становлення. Проте формування законодавчої бази для функціонування електронної демократії розпочалося ще у 2003 році, коли були прийняті закони України “Про електронні документи та електронний документообіг”, “Про електронний цифровий підпис“ Передумовами для формування електронної демократії в Україні стали розширення доступу населення до Інтернету.

За результатами дослідження 2020 р., Україна суттєво підвищила потенціал впровадження елементів е-демократії ввійшла до групи країн із дуже високим рівнем за Індексом електронної участі ЕРІ (E-Participation Index), посівши 46-е місце серед 193 країн світу (у 2018 р. країна посідала 75-е місце за цим показником). Індекс електронної участі вбирає показники трьох рівнів участі: е-інформація (e-information) – забезпечення участі через надання громадянам публічної інформації та доступу до інформації без або на вимогу; е-консультація (e-consultation) – залучення громадян до внесення та обговорення питань державної політики й послуг; е-прийняття рішень (e-decisionmaking) – розширення прав і можливостей громадян через спільне розроблення варіантів політики та спільне виробництво компонентів послуг і надання послуг. Результати міжнародного дослідження ООН демонструють наближення України за індексним виміром можливостей електронної участі до провідних демократичних країн світу і нарощування соціотехнічної бази реалізації електронної взаємодії влади з громадськістю [11, с. 140].

Дослідження Інституту соціології НАН України засвідчує, що у 2020 р. уже близько 80 % українців зазначають, що користуються Інтернетом. Причому більшість українців є постійними користувачами мережі. Понад 65,1 %

дорослого населення країни користуються Інтернетом “кожного або майже кожного дня”, 8,5 % долучаються до Інтернет-мережі “двічі-тричі на тиждень”. За результатами всеукраїнського моніторингового соціологічного дослідження Інституту соціології НАН України, яке відстежує особливості залучення пересічних громадян України до використання можливостей е-урядування починаючи з 2017 р., опитування 2019 р. демонструє позитивну динаміку впровадження елементів е-уряду та е-демократії в обіг суспільної взаємодії в онлайн-форматі порівняно з 2017-м. Показники по окремих позиціях збільшились майже вдвічі протягом останніх двох років. Близько 8,6 % користувачів Інтернету зазначають, що отримують електронні державні послуги (е-реєстрація, едовідка, е-черга тощо), у 2017 р. – 4,9 %. Підтримують або ініціюють електронні петиції, звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування тощо (е-петиції, езвернення, е-скарги тощо) понад 9,2 % користувачів (у 2017 р. – 5,6 %). Відстежують інформацію про результати проходження різноманітних конкурсних проектів, тендерів на закупівлю товарів або послуг державними установами, витрачання бюджетних коштів (е-бюджет, е-тендери, е-закупівлі система ProZorro) 5,5 %, у 2017 р. – 2,3 % [11, с. 140].

Серед суб'єктів електронної демократії, крім держави є громадянське суспільство та інформаційне суспільство – це середовище для е-демократії. Першим потужним розвитком електронної демократії в Україні згідно з результатами міжнародного дослідження ООН 2015 року наша держава суттєво підвищила позиції у рейтингу розвитку електронної демократії та займала 32-ге місце [12].

Це зумовлено передусім тим, що в Україні запрацювала система е-петицій до Президента України та Верховної Ради, а з серпня 2016 року – ще й до Кабінету Міністрів України. Окрім цього, працює й єдина система місцевих е-петицій.

“Сьогодні Україна посідає 46 місце зі 193 країн світу – учасниць рейтингу. Вже у 2022 році ми прагнемо увійти до ТОП-20 країн рейтингу. Лідерами цього

рейтингу є Естонія, Південна Корея, США, Японія та Нова Зеландія” . Рабчинська [13].

Звернемо увагу, що Уряд затвердив план заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019 – 2020 роки. Документом, зокрема, передбачено: розроблення проекту закону “Про електронне голосування”; впровадження інструментів електронної демократії в діяльність закладів вищої освіти в частині залучення інструментів електронного голосування у діяльність органів студентського самоврядування; розвиток “бюджету участі” на регіональному та місцевому рівнях; впровадження ініціативи “Всеукраїнський громадський бюджет”; підвищення рівня участі громадян в процесі державного управління шляхом популяризації інструментів електронної демократії, формування знань і навичок їх використання тощо [11, с. 141].

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019 – 2020 роки” від 12.06.19 р. № 405-р., відіграло важливу роль щодо забезпечення планового розвитку та впровадження інструментів електронної демократії в Україні, наближення держави до визнаних лідерів у сфері електронного урядування та електронної демократії, що буде сприяти подальшому розвитку інформаційного та громадянського суспільства [14].

Відповідно до Плану заходів щодо реалізації вищезазначеної Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019 – 2020 рр., реалізовано такі заходи:

- 1) ухвалено Постанову КМУ “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо функціонування офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади” від 12.06.19 р. № 493, яка стосується вимог до створення (модернізації) офіційних вебсайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади; 2) започатковано залучення громадян до конкурсу проектів Державного фонду регіонального розвитку (далі – ДФРР) під назвою Всеукраїнський громадський бюджет на обласному рівні (пілоти в Полтавській, Львівській, Чернігівській

областях). Міністерством розвитку громад і територій України запроваджено нову інформаційну систему для ДФРР.

План дій Міністерством цифрової трансформації України на 2020 рік, затверджений 9 грудня 2019 року, містить низку заходів з цифрової трансформації, які спрямовані на:

1) розвиток публічних послуг, а саме: формування реєстру публічних послуг, їх оптимізацію, надання електронних послуг через смартфон (додаток “Дія”), оптимізацію державних реєстрів тощо;

2) розвиток інфраструктури, наприклад збільшення покриття 4G, забезпечення високошвидкісним Інтернетом на всіх міжнародних автошляхах та в усіх населених пунктах, розробку безпечних і надійних схем е-ідентифікації та ін.;

3) подолання цифрового розриву: проведення дослідження з цифрової грамотності, запуск освітніх курсів, проведення навчальних подій з цифрової грамотності, розширення мережі амбасадорів;

4) підтримку ІТ-галузі, зокрема е-резидентство, нормативне регулювання віртуальних активів;

5) реалізацію міжгалузевих ініціатив, таких як “є-Малятко”;

6) запровадження аналітичних модулів Єдиного державного веб-порталу відкритих даних [15].

На нашу думку, проблемним питанням є електронне голосування в Україні. Це один з амбітних планів В. Зеленського, оскільки Міністерство цифрової трансформації України підтримало ініціативу Президента України щодо запровадження Інтернетголосування на виборах та референдумі. Зокрема, і-voting на президентських виборах 2024 року.

Звертаємо увагу, що електронні технології під час проведення місцевих і загальнодержавних виборах (е-голосування) застосовуються в Швейцарії, Естонії, Канаді, США.

Проаналізувавши практику іноземних країн щодо успішних запроваджень електронного голосування на виборах, дає можливість дійти висновку про

відмову його використання через питання, зокрема, кібербезпеки тощо. Прикладом може бути рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини від 3 березня 2009 року, який визнав на той час чинне законодавство про застосування електронних машин для голосування неконституційним. Суд зазначив, що принцип дії таких пристроїв не передбачав можливість перевірки виборцем відданого ним голосу, що робило вибори недостатньо прозорими.

Електронні петиції часто не є результативними, оскільки органи місцевого самоврядування (далі – ОМС) не розглядають їх або відповідають не по суті питання, порушеного в петиції. Крім того, існують випадки суттєвого підвищення кількості підписів, які має набрати е-петиція для обов'язкового її розгляду ОМС (наприклад, м. Дніпро – з 1000 підписів до 3000 підписів), що не сприяє розвитку участі та діалогу в громаді. Проте цей інструмент є важливим маркером розбудови довіри та реалізації громадою свого права на місцеве самоврядування [15].

Відповідно до даних Державної служби статистики України у 2019 р. було оприлюднено 10350 е-петицій до різних державних органів (кількість оприлюднених епетицій). Проте кількість підтриманих е-петицій була в рази меншою. Кількість підтриманих е-петицій (які набрали необхідну кількість голосів на їх підтримку) склала 1551 одиницю, а кількість е-петицій, підтриманих рішеннями органів, яким були адресовані ці петиції, – лише 934 одиниці. Таким чином, частка е-петицій, підтриманих рішеннями органів, яким адресовані петиції, у загальній кількості підтриманих (які набрали необхідну кількість голосів на їх підтримку) становила 60,2 % [16].

Отже, е-петиції статистичних даних мають формальні можливості використання інструментів е-демократії.

Важливою для України є онлайн-платформа “ВзаємоДія” за підтримки Програми EGAP, що реалізується Фондом Східна Європа. Завдяки цьому громадяни отримують доступ до таких сервісів, як: е-звернення та запити на публічну інформацію, еконсультації з громадськістю, е-петиції до КМУ, е-конкурси проектів та програм інститутів громадянського суспільства, е-вибори

членів громадських рад при органах виконавчої влади, а також конкурси проектів Всеукраїнського громадського бюджету [17]. Погодимося, що українські громадяни можуть скористатися багатьма інструментами електронної демократії, а саме: громадські бюджети участі, електронні декларації, електронні петиції, портали відкритих даних, сайти центральних органів влади та місцевого самоврядування, “відкрите місто”.

На наш погляд, вартує уваги й програма “Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади” (Програма EGAP) реалізація передбачена на 2015 – 2023 років Фондом Східна Європа та Фондом Innovabridge у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України. Програма впроваджується за підтримки Швейцарії, що надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC). Цільовими регіонами є Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Луганська та Одеська області [17]. Згідно з вищевказаною програмою, робота складається з двох ключових компонентів:

- 1) розвиток електронних послуг та електронної демократії на державному рівні України;
- 2) розвиток електронних послуг та електронної демократії на регіональному рівні України.

Маємо надію, що Програма EGAP дійсно допоможе зробити державні послуги зручними, якісними та прозорими, люди дістануть можливість покращувати якість життя у громадах [17].

Як вбачається із Програми EGAP основними завданнями компоненту “едемократія” є: розширення можливостей громадян та бізнесу брати участь в управлінні державою за допомогою онлайн-інструментів; поліпшення комунікації між владою і громадою; збільшення прозорості діяльності органів влади завдяки використанню сучасних технологій доступу до інформації.

Нині Україна стала на шлях приєднання до європейського співтовариства. Одним із найбільш пріоритетних завдань, яке на сьогодні стає перед Україною є розбудова інформаційного суспільства. Визначена сутність електронної демократії, її інструментів.

Ключовим етапом розвитку інформаційного суспільства є налагодження взаємодії та зворотного зв'язку між органами державної влади та суспільства в цілому.

Електронна демократія – це залучення громадян до процесу вироблення і прийняття управлінських рішень за допомогою сучасних ІКТ.

Вивчення питання щодо запровадження е-демократії в Україні дозволяє визначити такі пропозиції:

- розробити та ухвалити національну стратегію “Е-Україна 2030” та відповідні нормативно-правові акти на її виконання, які мають співвідноситися з пріоритетами European Commission Digital Strategy. Основний документ визначить підходи, інструменти і бачення розвитку Е-України 2030, удосконалення відповідних процедур та процесів загалом;

- ухвалити закони про розвиток е-участі, зокрема: “Про електронне голосування”, “Про публічні консультації”;

- удосконалити Закон України “Про захист персональних даних” з урахуванням правил цифрового простору Європейського Союзу щодо стандартів GDPR.

Україна має низку умов для переходу на більш високий технічний рівень при єдиному системному державному підході, кроках і заходах, які будуть узгодженими у правовому полі, коли технології будуть сприяти демократичному розвитку та стимулювати свідому активність громадян до політичного життя в умовах розвитку та затвердження нової форми демократії – е-демократії. Потенціал, як і ризики цієї форми суспільно-політичного життя, потребують подальших наукових досліджень.

3.2. Методичні рекомендації впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі

Потрібно зазначити, що електронна демократія тісно пов'язана з поняттям електронного урядування. «E-de-mocracy», «Digital democracy» в країнах

пострадянського простору перекладено як «електронна демократія». Це, передусім, залучення громадян до процесу прийняття рішень, тобто та ж сама демократія в класичному розумінні, яка підсилена використанням новітніх комунікаційних технологій [1, с. 13]. Електронне врядування – процес, головне завдання якого – прозорість діяльності владних органів і надання послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) [2]. E-democracy, зі свого боку, більш зосереджене на наданні вільного доступу до публічної інформації кожній людині та активнішому долученні народу до процесів суспільного та політичного життя країни (e-participation).

Електронний уряд почали обговорювати ще в 1980-х роках у Сполучених Штатах Америки, коли йшлося про те, що інформаційні технології (далі – ІТ) набувають великого значення, та потрібно всі управлінські організаційні процеси перевести в електронний формат. Починалося це з технічного рівня, коли державні органи створювали між собою електронну взаємодію для ведення внутрішнього й зовнішнього документообігу. Зазначені процеси об'єднують те, що вони зосереджені на побудові нової організації соціально-політичної діяльності, зокрема системи державного управління, шляхом використання та застосування нових ІКТ.

Найбільший інтерес суспільства до сфери застосування ІКТ припадає на 2000–2005 рр. Якщо взяти до уваги останні роки, то простежуємо певне зменшення наукових публікацій, у котрих висвітлюються окремі аспекти дослідження. Це свідчить насамперед не про втрату інтересу до цієї галузі, а про те, що більшість болючих проблем у сфері е-урядування та е-демократії уже подолано [3].

Минуло понад 30 років із моменту приєднання Польщі до спільноти демократичних націй. Із початку 1990-х польська демократія зазнала сильного впливу ідеї розвитку інформаційного суспільства. Усі види інтеграційних процесів із регіональними угрупованнями та міжнародними інституціями безпеки відбувалися разом із модернізацією соціальних взаємодій шляхом удосконалення цифрових навичок громадян [4].

У Республіці Польща ми простежуємо динамічне зростання ролі й значення інформаційно-комунікаційних технологій. Вони присутні в усіх аспектах повсякденного життя та є важливими в політиці й економіці. Професор Masłyk зазначив, що відставання в цій галузі може спричинити негативні наслідки в багатьох аспектах життя та негативно вплинути на функціонування держави [5, с. 22]. Щоб не відставати від темпів технологічних змін, багато країн здійснюють процеси модернізації. Розробка електронного уряду часто є одним із пріоритетів у цьому питанні.

Економіка змінює свій курс на перевагу розвитку нових технологій. На думку експертів, ІТ потрібно стандартизувати й гармонізувати у всьому світі. D. Batorski зауважує те, що, аби залишатися конкурентоспроможними на світовому ринку, усі країни повинні подбати про розвиток структур інформаційного суспільства [7, с. 304–306].

Професор Grodzka визначає, що про е-демократію та е-урядування можна говорити як у вузькому, так і в широкому контексті. Перший пов'язаний винятково із входом сучасних технологій у сферу управління. У такому випадку основною метою впровадження е-уряду є забезпечення електронного доступу громадян до державних послуг. Такий підхід характерний для Америки чи Японії. Країни ж Європейського Союзу дотримуються іншої думки. Їхній підхід стосується більше трансформації та нового сприйняття адміністрації, спричинених популяризацією електронного урядування. Новий спосіб управління призначений для того, щоб полегшити процес вирішення будь-яких офіційних питань, заощадження часу й грошей, а також залучення громадян до демократичних процесів. Вони стають «активними гравцями» в процесах адміністрування. Державний сектор стає більш прозорим і доступним. Основною метою є зробити адміністративні процеси більш ефективними й зручними для громадян, а також зменшити навантаження на державних службовців [8, с. 58].

Професор Kasprzyk визначає, що потік публічної інформації в електронному уряді може приймати різні напрями, зокрема уряд для громадян (G2C) – вироблення посвідчень особи та паспорта, збір податків, реєстрація

бізнесу, пошук роботи й реєстрація безробітних, реєстрація медичного обслуговування тощо; уряд для бізнесу (G2B) – податок на прибуток, служба закупівель; уряд для уряду (G2G) – взаємодія між департаментами, органами влади й іншими урядовими організаціями [9, с. 343–344].

Основою цифрового уряду є надання громадянам можливості врегулювати свої питання повністю через інтернет. Ця модель управління має багато переваг, таких як економія часу та адміністративних витрат; можливість урегулювати питання в будь-який час і практично скрізь; можливість для людей з обмеженими можливостями (особливо фізичними вадами); необмежена діяльність електронного офісу й багато інших [9].

У Польщі протягом останніх кількох років у державній владі різні підрозділи відповідали за процес оцифрування та розвиток електронної демократії. Переважно це було завданням Міністерства внутрішніх справ та адміністрації (MSWiA). У 2011 р. в результаті поділу MSWiA створено Міністерство адміністрації та оцифрування (MAC). Це відомство вирішує питання, пов'язані з комп'ютеризацією державного управління, що також зумовлює виконання міжнародних зобов'язань у сфері інформаційних технологій, більшість із них пов'язані з цифрацією (mac.gov.pl) [10].

Ще у 1998 р. Республіка Польща почала робити перші кроки до інформатизації суспільства. Національне обговорення можливості, що надає розвиток ІКТ у Польщі почалося в 1994 р. Згодом затверджено «Стратегію розвитку інформатики в Польщі». У 1998 р. під час Другого конгресу представлено «Пакт для побудови інформаційного суспільства» [11].

У 90-ті роки в країні проводилося багато публічних дебатів і конференцій, що стосувались інформатизації суспільства, але не було жодних законодавчих актів, які б регламентували його розвиток. Значний прогрес у сфері е-урядування Польщі відбувся 14 липня 2000 р., коли парламент ухвалив резолюцію про створення інформаційного суспільства, де уряд зобов'язався застосувати заходи для стимулювання розвитку ІКТ, тим самим прискорюючи роботу з підготовки стратегічних державних документів про інформаційне суспільство. Уже 28

листопада 2000 р. Рада міністрів Польщі погодила програмний документ «Е-цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства у Польщі». У межах цих домовленостей Міністерство економіки розробило стратегію «e-Poland – план дій для розвитку інформаційного суспільства в Польщі на 2000–2006 роки». Документ відповідав цілям електронної Європи [12].

У 2002 р. Міністерство економіки підготувало оновлення поточної стратегії, яка опублікована під назвою «e-Poland 2006». Іншим стратегічним документом є «Стратегія Республіки Польща – e-Poland», який надруковано комітетом із наукових досліджень у березні 2003 р. Цей документ описував, як саме здійснюватиметься польська комп'ютеризація. Стратегія була розділена на чотири основних напрями та визначала основні цілі країни. Згідно з цим документом створено постійний доступ шкіл до мережі Інтернет; державне управління для інформаційного суспільства; послуги для громадян в інтернеті [13].

Оновлення та деяке розширення цього документа опубліковане в грудні 2003 р. під назвою «e-Poland на 2004–2006 рр.». Ця стратегія прокладала напрям розвитку комп'ютеризації відповідно до бачення Європейського Союзу. У планах було створення конкурентоспроможної економіки, конкурентного народного господарства та підвищення рівня життя громадян через успішну інформатизацію всіх сфер. Цих цілей можна було досягнути шляхом прийняття пріоритетних заходів:

- 1) надання можливості громадянам отримувати послуги в електронному форматі;
- 2) створення системи інформаційних послуг, які були б доступні в мережі Інтернет;
- 3) медицина в інтернеті [14].

У вересні 2004 р. Міністерство науки та інформаційних технологій Польщі розробило два документи, які засвідчують стан і перспективу розвитку інформатизації. Це були «План дій з розвитку електронного уряду на 2005–2006 рр.» і «Пропозиції щодо напрямків розвитку інформаційного суспільства в

Польщі до 2020 р.». Перший із цих документів уключає оцінку діяльності, здійснюваної у сфері електронного урядування в контексті регіональної влади. У пропозиціях акцентовано на важливості наявності інформації і знань у всіх проявах, та факторів, що впливають на позицію Польщі і Європейського Союзу.

Важко оминати увагою сучасну польську нормативно-правову базу. Так, в Акті «Про доступ громадськості до інформації», ухваленому ще у 2001 р., головною метою виступає надання громадянам доступу до інформації, якою володіють органи державної влади чи приватні установи, що залучені до виконання державних завдань, а також профспілки й політичні партії [15]. До переліку основних законодавчих документів також входять Акт «Про захист особистих даних» набув чинності 29 серпня 1997 р., згодом його доповнено [16] та Закон «Про телекомунікації», уведений у дію 16 липня 2004 р. [17].

Також у Республіці Польща діють національні стандарти взаємодії, котрі ґрунтуються на Європейських стандартах EIF 2.0. Стандарти зумовлюють уніфікацію процесів інформатизації, взаємозамінність та сумісність.

За допомогою інтероперабельності державні установи співпрацюють між собою, здійснюють обмін інформацією між установами, тим самим виконують усі правові вимоги з метою покращення адміністративної продуктивності й обмеження бюрократії з користю для людей та бізнесу.

«Інформатизацією» чи «комп'ютеризацією» називаються самі процеси, які впроваджують ІКТ у роботу уряду Польщі. У країні прийнято вживати термін «e-government», який запозичили з англomовного словника, або польський аналог «e-адміністрація». Проте основним прийнято вважати термін «інформатизація».

Із 2005 р. Європейська комісія прийняла Плани дій електронного уряду для прискорення модернізації державного сектору в ЄС. Ці плани призначені для підтримки європейської координації, співпраці та спільних дій.

Останній план дій розроблений для підтримки адміністративних процесів, покращення якості послуг і підвищення ефективності шляхом повного використання цифрових технологій. План також спрямований на зменшення

адміністративного навантаження на бізнес та громадян. Із 2011 р. розвитком інформаційного суспільства в Польщі опікується Міністерство управління та оцифрування (Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, МАС). Це відомство складається з таких департаментів, як департамент інформаційного суспільства, департамент інформаційних технологій, департамент щодо питань телекомунікацій [18].

Нині Міністерство управління та оцифрування Польщі успішно реалізувало такі проєкти: Державна програма розвитку інтегрованої інформаційної системи про нерухомість [19]; «Оцифрування» – проєкт, який забезпечував перехід країни на цифрове телебачення в рамках інформаційно-освітньої програми Міністерства зв'язку, Закон DZ.U.2011.153.903 від 30 червня 2011 р. «Про здійснення цифрового наземного телебачення» [20]; Національна програма дигіталізації під назвою «Polska Cyfrowa», яка розраховувалася на період 2014–2020 рр. [21]. Головною метою програми «Polska Cyfrowa» є забезпечення широкого доступу до високошвидкісного інтернету; стимулювання росту рівня комп'ютерної грамотності серед населення; підвищення ефективності й зручності електронних державних послуг; збільшення обсягу послуг ІКТ та покращення їх якості. Програма мала в пріоритеті підвищення доступу до інформації, побудову електронного уряду, підтримку громадських ініціатив для активації цифрової грамотності, створення спеціальних служб і додатків, які використовують державні електронні послуги та інформацію в державному секторі.

На реалізацію Polska Cyfrowa виділено ЄС понад 8 млрд злотих. Разом із внеском, який додала сама країна, загальна сума становила понад 10 млрд злотих, що зосереджені на здійсненні переходу Польщі до оцифрування країни. Програма Polska Cyfrowa поділена на три пріоритетні напрями, що відповідають найважливішим завданням на шляху до інформатизації суспільства. У кожному з них містяться конкретні цілі та запропоновано дії для реалізації. Головною метою проєкту є використання потенціалу електронних інструментів для покращення якості життя, освіти, науки. Одним із пріоритетних

завдань програми є сприяння цифровій грамотності громадян, зокрема встановлення ефективної комунікації між владними органами й громадянами [21].

Окрім проєкту Polska Cyfrowa, влада Польщі запланувала реалізацію інших регіональних проєктів, які б посприяли розвитку електронного урядування та цифрової грамотності в освітніх закладах. Заплановано тісну кооперацію з неурядовими організаціями й залучення інвестицій.

Програма Polska Cyfrowa загалом дуже тісно пересікається з Цифровим порядком денним Європейського Союзу [22]. Проте документ переважно орієнтований на постановку та виконання національних завдань. Основними з них є підвищення доступності і якості електронних послуг. Аби досягнути цієї мети, передбачено надавати підтримку державним органам у створенні й розробленні електронних послуг. Головною платформою в країні є e-PUAP (Elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej), а також Центральний реєстр економічної діяльності (CEIDG – Centralna Ewidencja Działalności Gospodarczej), Адміністративний інформаційний портал (Portal Informacji Administra-cyjnych), Центральний реєстр транспортних засобів та водіїв (CEPIK – Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców), Універсальна система електронної реєстрації (PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewid-encji Ludności), Система обслуговування громадян (System Obsługi Oby-watela). Вищезазначені проєкти реалізуються в межах усієї держави. Сайт www.epuap.gov.pl дає можливість громадянам здійснювати процеси з обслуговування бізнесу, створює канали доступу до системи державного управління, надає розширений пакет усіх державних послуг, які можна отримати в електронному форматі [20].

Основними цілями цієї платформи є запровадження електронного доступу, який би був єдиний і безпечний для всіх громадян, охочих отримати різноманітні державні послуги, також для підприємств та органів державного управління. e-PUAP значно скорочує час і зменшує витрати на обмін інформаційними ресурсами й підвищує функціональні можливості систем адміністрування. За допомогою платформи e-PUAP (Elektroniczna Platforma Usług Administracji

Publicznej) можна безкоштовно та без черг за допомогою комп'ютера або смартфона (адже можна завантажити цей додаток на свій телефон), швидко й комфортно, в електронній формі отримати інформацію з різних офісів для того, щоб зробити підтвердження особи; повідомити про виставлення автомобілю на продаж; повідомити про втрату або знищення посвідчення водія; отримати копію про укладання шлюбу, народження, смерті й ін.; додати громадянина до списку виборців; повідомити про народження дитини; перевірити податкову декларацію; перевірити, чи може роботодавець забезпечити вас пенсією; переглянути своє медичне страхування; отримати документ про несудимість тощо [22].

Центральний реєстр економічної діяльності (Centralna Ewidencja Działalności Gospodarcze) також є безкоштовною платформою, за допомогою якої можна виконувати діяльність, що пов'язана з веденням підприємницької діяльності для фізичних осіб, які мають бажання відкрити фірму та почати власний бізнес. На платформі також можна дізнатись інформацію про підприємців, котрі працюють на території держави, побачити їхні дозволи й ліцензії. У Центральному реєстрі транспортних засобів та водіїв (CEPIK – Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców) міститься інформація про транспортні засоби, які зареєстровані в Польщі й про водіїв, які отримали посвідчення водія та мають право на водіння. Універсальна система електронної реєстрації для населення (PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności) є універсальною системою для реєстрування громадян Польщі й іноземних громадян, котрі мають право перебування на території країни з певних причин.

Упровадження й розвиток е-демократії та її окремих елементів у життєдіяльність суспільства, громадян, держави й бізнесу визначені одним із пріоритетів державної політики більшості країн світу, зокрема й у Республіці Польща, що змістовно відображено в обґрунтуваннях політиків, управлінців, представників наукових напрямів та закріплено в міжнародних документах і національній законодавчій базі.

Упродовж 25 років зусиль польської центральної влади та органів місцевого самоврядування щодо впровадження інформатизації можемо визначити, наскільки повільним і непропорційно ефективним відбувався цей процес, порівняно з іншими країнами ЄС (Естонією, Данією), які приєдналися до Співтовариства одночасно з Польщею. Польському уряду не вистачало переконання, що всебічна реформа електронної держави принесе користь громадянам або сприятиме її економічній активізації. Стратегії електронної Польщі, які прийнято до кінця першого десятиліття XXI ст., не були перервані, проте вони не вважалися пріоритетними в розвитку держави. У результаті таких початкових переконань і підходів Польща зазнавала скорочення видатків через важливіші фінансові потреби держави, які можна було вирішити завдяки впровадженню е-демократії. Така позиція зберігалася до тих пір, поки покоління із усебічними цифровими навиками не розпочало новий публічний дискурс, який природно висунув потребу інформатизації на перший щабель.

Крім того, надзвичайно важливу роль у впровадженні електронного уряду в Республіці Польща займає відповідна та широкомасштабна освіта громадськості [22]. Частина польського суспільства не знає, що, завдяки сучасним зручностям, вона може отримувати послуги, не виходячи з дому. Також уряд вважає пріоритетним подолання цифрового розриву та поліпшення інфраструктури. Без цього вся реалізація електронного уряду стає безглуздою. Важливий також факт ефективного й правильного функціонування електронних офісів для виконання таких завдань, як оптимізація часу та фінансів, полегшення життя громадян й участь тих самих громадян у суспільно-політичному житті країни.

Основним успішно реалізованим проектом Міністерства управління та оцифрування Польщі стала Національна програма дигіталізації під назвою «Polska Cyfrowa» [20], яка була розрахована на період 2014–2020 рр. Цікавим є факт, що законодавча ініціатива уряду створена не як основний базовий норматив, який чітко та повною мірою регламентує впровадження е-демократії

в Республіці Польща, а навпаки – як законодавчий акт, що доповнює та підтримує Національну програму.

За допомогою програми «Polska Cyfrowa» країною досягнуто виконання низки завдань, які забезпечили перехід Польщі до інформатизації. Громадянам надано універсальний доступ до високошвидкісного інтернету, завдяки програмі інвестовано кошти у впровадження широкосмугового інтернету. Створено електронний та відкритий уряд із надання загальнодоступних електронних послуг і програм, які можна здійснювати в інтернеті, наприклад публічні послуги, що надаються державним управлінням, освітні програми, цифрове телебачення, якісна комунікація розважальних послуг тощо. За допомогою «Polska Cyfrowa» створено платформу електронних послуг «e-PUAP» [20], котра скорочує час розгляду конкретних видів справ в офісах. Це також дає змогу громадянам отримувати послуги на місці або не відриваючись від робочого столу, наприклад: здійснювати оплату комунальних та інших платежів, оскільки на платформі розміщено широкий спектр онлайн-послуг. Програма дигіталізації є основою для розвитку інноваційних і креативних бізнес-підприємств.

Подальших досліджень потребує питання щодо політики з усунення кіберзагроз під назвою «Polityka ochrony cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej», яку сьогодні активно провадить Польща [22]. Вона здійснюється за рахунок оцінки ризиків втрати безпеки державних управлінських порталів і діє з дотриманням принципів законодавства, що регулює безпеку в кіберпросторі. У Республіці Польщі особливу роль відведено дотриманню принципів освіти, навчання та підвищення обізнаності в галузі безпеки. Уряд створює умови для проведення навчання державних службовців, на яких покладено обов'язок забезпечення безпеки кіберпростору, упровадження інструментів безпеки у сфері ІКТ як постійного елемента вищої освіти.

Електронна демократія має в Україні великі перспективи для свого розвитку та значні переваги для самого українського суспільства.

Це можна побачити з багатьох наявних практичних прикладів використання інструментів е-демократії в нашій країні — від е-звернень та е-

петицій до центральних та місцевих органів влади до бюджетів участі та е-консультацій на місцевому рівні.

Звичайно існують проблеми і в роботі деяких інструментів е-демократії або навіть їхня відсутність. Тут варто згадати, що в Україні відсутні такі важливі інструменти як е-голосування, е-обговорення, е-ініціативи, е-референдуми тощо. Також вже наявні інструменти не повністю досконалі, наприклад, не всі е-петиції вчасно розглядаються або навіть спеціально ігноруються навіть тоді, коли набрали максимум голосів. Е-звернення інколи ігноруються місцевою владою, а бюджети участі саботуються.

Серед проблем розвитку е-демократії в Україні можна виділити значну нерівність у користуванні Інтернетом серед громадян та низький інтерес до е-взаємодії з органами публічної влади через незнання й недовіру. Також не варто забувати, що після початку повномасштабного вторгнення РФ велика кількість українців залишилася без доступу до Інтернету, що своєю чергою не дозволяє їм взаємодіяти з владними органами.

Тому українській владі необхідно далі впроваджувати е-демократію з усіма її принципами та інструментами, але при цьому потрібно зробити все, щоб вирішити вищеназвані проблеми.

Також потрібно проаналізувати всі переваги та недоліки, які в собі несе е-демократія, задля того, щоб виокремити для себе її корисні аспекти та відсіяти негативні.

Серед переваг е-демократії можна виділити:

- зниження витрат на здійснення демократичних процедур;
- зниження витрат на інтерактивні форми взаємодії з громадянами, що дозволяє органам державної влади краще враховувати думки різних соціальних груп при прийнятті рішень;
- залучення громадян до прийняття рішень на ранніх стадіях і в тіснішій формі;
- залучення суспільних груп громадян з обмеженими можливостями до участі в прийнятті рішень;

- зміцнення довіри громадян до держави за рахунок створення у громадян ілюзії участі в прийнятті рішень.

Як і завжди, в усіх суспільних явищах, окрім позитивних ефектів, міститься й низка негативних, тому варто розглянути й недоліки е-демократії.

Серед недоліків е-демократії можна виділити:

- вразливість системи державного управління з боку кіберзлочинності, кібертероризму та кібервійн;

- висока ймовірність викрадення важливих державних даних через створені іншими державами хакерські структури, неформальні хакерські об'єднання та окремих хакерів;

- відсутність електронної взаємосумісності (інтероперабельності), що виникає за рахунок збільшення кількості різних інформаційних систем, які не можуть взаємодіяти між собою;

- висока ймовірність маніпулювання громадською думкою, яке проводиться за допомогою сучасних ІКТ;

- можливе перевантаження системи, що викличе в ній збої та втрату інформації державного значення.

Таким чином, на мою думку, подальшими перспективами е-демократії в Україні є:

- подальший якісний розвиток наявної демократії та політичної системи;

- збільшення ефективності зворотних зв'язків між громадянами та органами влади;

- підняття рівня політичної свідомості та політичної культури в українському громадянському суспільстві;

- покращення методів управління на всіх державних рівнях у плані швидкості, якості та ефективності;

- виведення України на міжнародний рівень цифровізації усіх сфер суспільного життя з іншими розвинутими країнами світу.

Загалом е-демократія є цікавою з теоретичної та потрібною з практичної точки зору формою суспільних відносин, яку важливо сьогодні досконало досліджувати, виробляти її нові моделі, розвивати її е-інструменти та розробляти план дій для подальшого впровадження й розвитку в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо проблем впровадження електронної демократії в Україні, розробка методичних рекомендацій щодо впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

Відповідно до поставленої мети, були визначені наступні **завдання**:

1. Досліджено теоретичні аспекти електронної демократії.

Термін «електронна демократія» (electronic democracy) вперше з'явився в США і досить швидко став загальноживаним у багатьох державах світу. Наразі відсутні точні дані про авторство та походження цього терміну. За даними Британської енциклопедії («Британіки»), у статті Ендрю Чедвіка, присвяченій визначенню «е-демократії», цей термін походить від назви відомого у США незалежного інтернет-форуму «Міннесота Е-Демократія» (Minnesota E-Democracy), який було засновано у 1994 році. Згодом фундатори перетворили його у сайт «E-Democracy.org», що функціонує до сьогодні та позиціонує себе як піонерський проект у сфері е-демократії. Словосполучення «електронна демократія» у вузькому розумінні здебільшого сприймається як застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для забезпечення прав громадян чи їх електронний супровід. Це означає, що традиційний спосіб подання заяв, звернень, запитів від громадян до органів влади чи місцевого самоврядування змінюється на електронний. А це своєю чергою, відкриває додаткові можливості та зручності (контроль за станом розгляду питання, швидкість зворотного зв'язку тощо). Що стосується е-демократії у широкому розумінні, то вона передбачає залучення громадян до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань за допомогою сучасних ІКТ.

2. Проаналізовано сучасний стан електронної демократії в Україні.

Починаючи із 2002 року, е-демократія в Україні пройшла 4 етап розвитку е-демократії. Важливу роль у функціонуванні е-демократії в Україні відіграють вебсайти як центральних органів влади, так і місцевого самоврядування. Е-демократія на місцевому рівні представлена перш за все сайтами місцевих рад та низкою місцевих спеціалізованих сервісів, таких як Контактний центр Києва 1551, де за 2022 рік громадянами було подано 22 380 е-звернень, з яких було виконано 9 242, [11], «Цілодобову варту» у Вінниці, де за 2022 рік громадянами було подано 2 293 е-звернення, з яких було виконано 1859.

Сьогодні електронні петиції є головним інструментом електронної демократії в Україні. Для їхнього запровадження було внесено зміни до Закону України «Про звернення громадян». На місцевому рівні ефективно функціонують дві системи місцевих е-петицій: Єдина система місцевих е-петицій та сервіси е-петицій на сайтах місцевих рад. Єдина система місцевих петицій, яка включає 328 громад в Україні, існує на вебплатформі «e-DEM», за даними якої з 2015 р. було подано в загальному 24 383 е-петиції, а за 2022 р. — 5 016 е-петицій. Ще одним дієвим інструментом е-демократії є бюджети участі. Завдяки йому громадяни мають можливість визначати, на які потреби спрямовувати бюджетні кошти. Попри всі досягнення при впровадженні е-демократії, в Україні досі існують проблеми, які заважають її подальшому розвитку в країні. Їх можна ідентифікувати за результатами опитування КМІС за 2022 рік, за якими в Україні існує нерівність у використанні Інтернету між міським (79 %) та сільським (50 %) населенням, між молодим (90 %) та старшим поколінням (40 %), між людьми з вищою освітою (95 %) та неповною середньою освітою (56 %), і суттєві обмеження в доступі до Інтернету, наприклад брак фінансових ресурсів (32 %) або е-безграмотність (30 %). Також існує низький інтерес користувачів до е-взаємодії з органами публічної влади, коли лише 30 % українців цікавляться інформацією про діяльність органів влади.

3. Досліджено інституційний механізм електронної демократії.

Незважаючи на позитивну тенденцію у запровадженні та розвитку інструментів е-демократії, законодавча база, яка їх унормовує, потребує змін та

доповнень. Передусім це стосується низки підзаконних актів, що своїм змістом як за переліком визначених ними заходів, так і строків для їх здійснення втратили свою актуальність. Інструментам е-демократії є куди розвиватися, як існуючим, так і згодом запровадженим. Втім, не вистачає деяких речей. І це не проблема, якщо охочі інституції поставлять перед собою необхідні завдання та своєчасно їх виконають. А це своєю чергою, на мою думку, сприятиме тому, що усі трансформовані в електронну площину інструменти місцевої демократії будуть практично задіяними не лише міськими та селищними, але й усіма сільськими територіальними громадами.

4. Здійснено аналіз основних засад впровадження електронного урядування в Польщі.

Про інформаційне суспільство в Польщі почали говорити в 1991 році, коли оброблялася інформація про суспільство на замовлення уряду про можливості та ризики, пов'язані зі стратегічними напрямками розвитку науки в Польщі. Важливим кроком у побудові інформаційного суспільства було створення у грудні 2001 року нового департаменту уряду під назвою інформатизації. У 2002 році Міністерство економіки підготувало продовження і оновлення поточної стратегії, яка була опублікована під назвою «ePoland 2006». Для впровадження електронного урядування була розроблена Стратегія інформатизації Польщі - "e-Польща на 2004-2006 роки". Її метою є створення конкурентного народного господарства та підвищення рівня життя громадян через успішну інформатизацію усіх сфер. Фундаментальною основою електронного урядування є національне законодавство.

Так ІКТ в органах державної влади виконують завдання: поліпшують внутрішнє функціонування державних установ. Це найстаріша і (теоретично) найменш складна форма підтримки ІТ адміністрування, яка охоплює, наприклад, системи електронного документообігу, внутрішні інформаційні системи (інтранет) і т.д; сприяють реалізації функцій електронного урядування, які дозволяють громадянам і підприємцям вирішувати офіційні питання через Інтернет; постачають для політичного сектору інформацію, що дозволяє

ефективно та дієво управляти державою (Good Governance), особливо це стосується баз даних і систем класу Business Intelligence; сприяють забезпеченню прозорості функціонування публічної адміністрації.

5. Досліджено процес надання електронних послуг і розвитку електронної демократії в Польщі.

Електронна демократія більш масштабне явище, ніж електронне урядування. Воно відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами. Включає в себе електронні вибори як елемент представницької демократії. Також є атрибутом захисту громадянами своїх інтересів і визначення форм співпраці з державою за допомогою технологій е-урядування. Найбільш важливою платформою електронної демократії, звичайно, є Інтернет. Електронна демократія відображає можливість кожного брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою (органами влади) та громадянами.

Існує 4 рівні надання електронних послуг: 1-ий рівень - інформаційний, означає доступність інформації on-line, необхідної громадянину. 2-ий рівень - односторонній, означає можливість отримання формуляра з офіційної сторінки суб'єкту публічної влади, після роздрукування та заповнення якого можна зробити заявку на певну послугу. 3-ій рівень - двосторонній, це можливість заповнення формуляра одразу на офіційній сторінці суб'єкта публічної влади. 4-ий рівень - трансакційна система, що надає можливість отримання послуг через мережу, надання заявки на послугу та одразу отримання відповіді

6. Проаналізовано перспективи розвитку електронної демократії в Україні;

Вивчення питання щодо запровадження е-демократії в Україні дозволяє визначити такі пропозиції: розробити та ухвалити національну стратегію "Е-Україна 2030" та відповідні нормативно-правові акти на її виконання, які мають

співвідноситися з пріоритетами European Commission Digital Strategy. Основний документ визначить підходи, інструменти і бачення розвитку Е-України 2030, удосконалення відповідних процедур та процесів загалом; ухвалити закони про розвиток е-участі, зокрема: “Про електронне голосування”, “Про публічні консультації”; удосконалити Закон України “Про захист персональних даних” з урахуванням правил цифрового простору Європейського Союзу щодо стандартів GDPR.

Україна має низку умов для переходу на більш високий технічний рівень при єдиному системному державному підході, кроках і заходах, які будуть узгодженими у правовому полі, коли технології будуть сприяти демократичному розвитку та стимулювати свідому активність громадян до політичного життя в умовах розвитку та затвердження нової форми демократії – е-демократії. Потенціал, як і ризики цієї форми суспільно-політичного життя, потребують подальших наукових досліджень.

7. Розроблено методичні рекомендації щодо впровадження в Україні кращих практик е-демократії Польщі.

В Україні відсутні такі важливі інструменти як е-голосування, е-обговорення, е-ініціативи, е-референдуми тощо. Також вже наявні інструменти не повністю досконалі, наприклад, не всі е-петиції вчасно розглядаються або навіть спеціально ігноруються навіть тоді, коли набрали максимум голосів. Е-звернення інколи ігноруються місцевою владою, а бюджети участі саботуються.

Серед проблем розвитку е-демократії в Україні можна виділити значну нерівність у користуванні Інтернетом серед громадян та низький інтерес до е-взаємодії з органами публічної влади через незнання й недовіру. Також не варто забувати, що після початку повномасштабного вторгнення РФ велика кількість українців залишилася без доступу до Інтернету, що своєю чергою не дозволяє їм взаємодіяти з владними органами. Тому українській владі необхідно далі впроваджувати е-демократію з усіма її принципами та інструментами, але при цьому потрібно зробити все, щоб вирішити вищезазвані проблеми. Також

потрібно проаналізувати всі переваги та недоліки, які в собі несе е-демократія, задля того, щоб виокремити для себе її корисні аспекти та відсіяти негативні.

Подальшими перспективами е-демократії в Україні є: подальший якісний розвиток наявної демократії та політичної системи; збільшення ефективності зворотних зв'язків між громадянами та органами влади; підняття рівня політичної свідомості та політичної культури в українському громадянському суспільстві; покращення методів управління на всіх державних рівнях у плані швидкості, якості та ефективності; виведення України на міжнародний рівень цифровізації усіх сфер суспільного життя з іншими розвинутими країнами світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова Є.О. Електронне урядування як форма організації державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 5. 2015. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=855>
2. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування: [монографія]. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 224 с.
3. Драгомирецька Н.М. Теоретичний аналіз комунікативної діяльності державного службовця: монографія. Одеса: Асторопринт, 2005. 280 с.
4. Друк В.В. Теоретична ідентифікація поняття "інформація" в державному управлінні / В.В. Друк // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 9. С. 106-109.
5. Семчук І.В., Мазур В.Г. Електронне управління в органах місцевої влади: стан і шляхи вдосконалення. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. 2013. Вип. 2. С. 106-112.
6. Kettl D.F. The Transformation of Governance: Public Administration for Twenty-First Century America (Interpreting American Politics). U.S.A.: John Hopkins University Press, 2002. 224 p.
7. Демкова М. Електронне урядування: світовий досвід та українські реалії. Електронне урядування: окремі аспекти становлення. Вісник Програми сприяння Парламенту України. К., 2002. С. 33-57.
8. Малиновський В. Я., Грицяк Н. В., Семенченко А. І. Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. 70 с.
9. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / [О. А. Баранов, І. Б. Жилияєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова ; за ред. І. Г. Малюкової]. К. : ООО «Поліграф-Плюс», 2007. 254 с.

10. Семенченко А. І., Серенок А. О. Електронне урядування: основи та стратегії реалізації. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. 72 с.
11. Семенченко А. І., Янсонс Я. В. Концептуальні засади розвитку електронної демократії. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, № 1. С. 76–85.
12. Дмитренко В.І. Механізми впровадження електронного урядування на місцевому рівні. КИЇВ. 2018. 248 с. URL: <http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/Dysertatsiia-Dmytrenka.pdf>.
13. Ільницький М. П. Адміністративно-правове регулювання електронного урядування у сфері публічного управління в Україні: дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / М. П. Ільницький. Ужгород. 2017. 217 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/12995>.
14. Гасимов Ровзат Афат огли. Електронне урядування як механізм публічного управління та адміністрування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управл: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Ровзат Афат огли Гасимов; Інститут законодавства верховної ради України. К., 2018. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IzPeyTzV0gJ:instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/31557.doc+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
15. Соломко Ю.І. Механізми надання адміністративних послуг засобами електронного урядування : дис. канд. з держ. управ. : 25.00.02 / Ю. І. Соломко. Харків 2020. 224 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disSolomko.pdf>.
16. Фурашев В. М. Складові електронного урядування. Правова інформатика. 2012. № 4(36). URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/12fvmseu.pdf>.
17. Ткаченко А. Теоретичне розуміння та суть поняття «Електронного уряду». URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1312>.

18. Мезенцев А. В. Електронне урядування, електронна демократія підходи до визначень. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 1 (48). С. 68.
19. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 2 (55). Ч.1. С. 136.
20. Берназюк О. О. Електронне урядування як особлива форма публічного управління: поняття та проблеми запровадження. Серія ПРАВО. Випуск 55. Том 2. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.55/part_2/9.pdf.
21. Колесніченко І. М. Розвиток електронного урядування в Україні: інституціональний аспект. Бізнес Інформ. 2014. № 3. С. 52-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_3_9.
22. Неділько А.І. Концепція електронного урядування як елемент вдосконалення системи публічного управління. Державне управління. 2017. № 2 (58). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2017/17.pdf.
23. Абраменко Ю.Ю. Зарубіжний досвід Е-врядування та проблеми його імплементації в Україні. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-02/09auyriu.pdf>.
24. Белікова М. І. Електронне урядування в Україні в умовах сьогодення. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2017. №33. С. 104.
25. Електронне урядування . URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B5_%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.
26. The United Nations E-Government Survey 2014. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/publications/e-government-survey-2014.html>.

27. The United Nations E-Government Survey 2020. URL: [https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20EGovernment%20Survey%20\(Full%20Report\).pdf](https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2020-Survey/2020%20UN%20EGovernment%20Survey%20(Full%20Report).pdf).

28. The Global Competitiveness Report 2014–2015: Full Data Edition is published by the World Economic Forum within the framework of The Global Benchmarking Network. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.

29. The Global Competitiveness Report 2019: Full Data Edition is published by the World Economic Forum within the framework of The Global Benchmarking Network. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

30. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р від 20.09.2017 р. // [URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>].

31. Зарубіжний досвід упровадження електронного урядування / Т. Камінська, А. Камінська, М. Пасічник та ін.; [За заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. С.А. Чукут]. К. : НАДУ, 2008. 200 с.

32. Бабаєв В. М. Текст лекцій з дисципліни «Електронне урядування» (для студентів 5 курсу спеціальності 8.03060101 „Менеджмент організацій і адміністрування” денної форми навчання) / В. М. Бабаєв, М. М. Новікова, С. О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 139 с.

33. Дмитренко М. «Становлення інформаційного суспільства», Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ», №1-2 2008. URL: <http://www.socialscience.com.ua/article/31>

34. Е-уряд, Опитування 2014 року. URL: http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/EGov_Complete_Survey-2014.pdf

35. European Interoperability Framework (EIF) for European public services // European Commission Bruxelles, le 16.12.2010 COM(2010) 744 final. URL: http://ec.europa.eu/isa/documents/isa_annex_ii_eif_en.pdf
36. Серенок А. «Досвід Польщі у впровадженні е- уряду». URL: <http://etransformation.org.ua/2014/07/08/78/5>.
37. Портал знань. URL: <http://www.znannya.org/?view=concept:http://wypracowania24.pl/wos/62/cyberdemokracja-demokracjaelektroniczna-e>
38. Рейтинг країн світу по електронні демократії. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/democracy-index/info>
39. Електронна платформа послуг державного управління Польщі (ePUAP). URL: <http://epuap.gov.pl/>
40. Бюлетень публічної інформації Польщі (BIP). URL: <http://bip.gov.pl/>